

Keresd a Nőt!

Korrupció a társadalmi nemek szempontjából – különös tekintettel a nők elleni erőszakra és a szülészeti hálapénzre

Írta: Juhász Borbála (Magyar Női Érdekvédelem Szövetség) és Sági Mirjam (ELTE Társadalom- és Gazdaságföldrajzi tanszék)

Szerkesztette: Ligeti Miklós, Transparency International Magyarország Alapítvány

Budapest, 2019

A kutatás a Foundation Open Society Institute által nyújtott támogatás felhasználásával készült.

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés.....	2
2. A nők elleni erőszak a korrupció szemszögéből	4
3. Hálapénz – korrupció a szülészet-nőgyógyászatban.....	15
4. Összegzés és következtetések	23
5. Felhasznált Irodalom	24

*A korrupció és az erőszak ugyanazt a nyelvet beszéli: a hatalommal való visszaélés nyelvét.
(Betlen Anna)*

1. Bevezetés

A Transparency International Magyarország Alapítvány és a Magyar Női Érdekvédelem Szövetsége közös projektjének keretében tárjuk fel a korrupció és a társadalmi nemek kérdésének két kiemelt területét: a nők elleni erőszakot (ezen belül megkülönböztetve a párkapcsolati erőszak-családon belüli erőszak, és a prostitúciós célú emberkereskedelem témáját), és a szülészeti hálapénz kérdését. A szakirodalom ismertetése során azt is vizsgáltuk, hogy kevésbé hajlamosak-e a nők kenőpénzt elfogadni, illetve jobban elutasítják-e a korrupciót, mint a férfiak. A saját kutatásunkban ezzel szemben azt vizsgáltuk, hogy az egészségügyben elterjedt hálapénz, a romló színvonalú közszolgáltatások, a bántalmazott helyzetből – ideértve a szexuális zaklatást, a szexuális zsarolást, valamint a szexuális célú emberkereskedelmet is – történő kilépést nem kellően segítő, sőt, azt adott esetben hátráltató intézményrendszer következtében milyen hátrányokat szenvednek el a nők.

Ha angolul írtuk volna a tanulmányt, a „gender” kifejezést használtuk volna a korrupció mellett, ám tekintettel a „gender” kifejezés szakirodalomban már dokumentált (Atgender 2015, Pető, Kováts 2018, 2018 dec.) jelentésváltozásaira (nők és férfiak, társadalmi nem, illetve nemi identitás), az egyszerűség kedvéért a „nők és korrupció” szókapcsolatot használjuk. Korrupció alatt nemcsak konkrét pénzmozgást vagy jogosulatlan előnyt értettünk, hanem a társadalmi előnyök elosztásának igazságtalan struktúráját, amely fenntartja valamely társadalmi csoport előnyeit más társadalmi csoportok elnyomása árán. A korábbi kutatások áttekintése mellett interjúkat készítettünk a téma tapasztalati és professzionális szakértőivel. A rövid közpolitikai elemzést további, nemekre bontott részletes adatgyűjtésre és speciális kutatási témákra irányuló javaslat zárja.

A korrupció és a társadalmi nemek (gender) összefüggése a kétezres évekig ritkán kutatott téma volt. A Világbankhoz kapcsolható kutatói csoport készítette az első kutatásokat (Dollar et al. 2001; Swami et al. 2001), amelyek arra a következtetésre jutottak, hogy a nők kevésbé korruptak, hisz azokban az országokban, ahol magas a nők aránya a parlamentben, alacsonyabb a korrupció mértéke. Hamarosan azonban megszületett az ezt megkérdőjelező tanulmány is (Sung 2003), amely szembe állította a szebbik nem teóriát az igazságos rendszer teóriájával (ami angolul szójáték is egyben: *fairer sex* és *fairer system*), és arra a következtetésre jutott, hogy a liberális demokráciák általában egyszerre segítik elő a nők részvételét a hatalomban, és csökkentik a korrupciót. Bár tény, hogy a nők nagyobb mértékű társadalmi egyenlősége és a korrupció alacsonyabb szintje együtt jár, nem biztos, hogy ok-okozati összefüggés is van e két tényező között. Ez a dilemma később is sokakat foglalkoztatott, Goetz (2007) például arra vezette vissza a több nő – kisebb korrupció összefüggést, hogy a nőknek kevesebb lehetőségük adódik a korrupcióban történő részvételre, mert a férfiak hatalmi köreiből ki vannak zárva. Kováts Eszter is erre a következtetésre jut egyetemi disszertációjában (Kováts 2013) az aktív és passzív korrupció gyakorlatával kapcsolatos adatok elemzése során. Bár a nők kevésbé gyakran vesznek részt korrupcióban, ezt nem biztos, hogy a nemük, hanem esetleg más tényezők, például az anyagi helyzetük, a régió, ahol élnek, a foglalkozásuk, iskolai végzettségük indokolják. Easery és Scwindt-Bayer (2015) kutatása azt állapította meg, hogy a nők rizikókerülő magatartása is oka lehet annak, hogy tartózkodnak a korrupcióban való részvételtől, hiszen ők könnyebben lebuknak, mert kevésbé védi őket meg a férfitársadalom védőhálója, ellenben kíméletlenebbül ítélkezik

felettük a közvélemény. Emlékezzünk a rendszerváltás korszakának legnagyobb vihart kavart korrupciós ügyére, Tocsik Márta sikerdíjas ügyvéd büntetőperére. Az ügyvezetett Tocsik-ügy kivételével a privatizációval összefüggő egyetlen magyarországi botrányt sem azonosít a közvélemény az elkövető személyével.

A korrupció nőkre gyakorolt hatása kérdésében a kutatókat eleinte kifejezetten a fejlesztési terület érdekelte, és a dél-amerikai, afrikai, illetve ázsiai társadalmakat vizsgálták (Unifem UNDP 2010). A nők negyedik, az ENSZ által 1995-ben Pekingben megszervezett világkonferenciáján felállított ügyvezetett Huariou Bizottság, amely az alulról szerveződő női közösségeket és a helyi női vezetőket, politikusokat fogja össze, az ENSZ Fejlesztési Programjával közösen készített jelentést a korrupció nőkre gyakorolt hatásáról (UNDP-Huariou Commission 2012). A felmérésben résztvevő nők 76 százaléka nyilatkozott akként, hogy a korrupció akadályozta őket a közszolgáltatásokhoz és közjavakhoz való hozzáférésben, különösen, mivel a család gondozásának és a háztartás megszervezésének feladata is rájuk hárul, illetve a várandósság és a gyermekek nevelése során gyakrabban vennének igénybe egészségügyi és oktatási szolgáltatásokat (UNDP és Huairou Commission 2012:25). E megállapításokból az is következik, hogy a korrupció mértéke a nemek társadalmi egyenlősége szempontjának a közpolitikák megvalósítása és annak monitorozása során történő érvényesítése útján is csökkenthető (*gender mainstreaming*). Az antikorrupciós és globális társadalmi kérdésekkel foglalkozó két norvég kutatóközpont, az U4 és a Chr. Michelsen Institute közös elemzésében (Bauhr et al. 2018) arra a következtetésre jutnak, hogy a nők rizikókerülő magatartása és a férfiakétól eltérő politikai érdeklődése lehet az oka annak, hogy kevésbé vesznek részt korrupciós magatartásokban. Megoldási javaslatuk igen egyszerű: növelni kell a helyi és az országos politikában a nők számát, és máris csökken a korrupció. A politikusnők férfitársaiknál nagyobb mértékben képesek javítani a nők által igénybevett szolgáltatások minőségén, s egyben pusztán létükkel megtörik a férfiak zárt klubként működő, a korrupcióra lehetőséget biztosító „vált kollégiumi szobatársak” hálózatát. (Lásd még Barkhouse et al 2018)

A kétezres évek közepe táján a figyelem korrupciós szempontjából a kelet-közép-európai, balkáni és mediterrán országok felé fordult, ahogy az Európai Unió egyre szélesebbre tárta a kapuit előttük. Ez mintegy fordulatot jelentett, hiszen megkezdődött az európai periféria vizsgálata. A régiókat is feltáró munkák közül Batory Ágnes (Batory 2017), Gorana Misić (Misić 2018) és Liljana Cvetanovska (Cvetanovska 2015) írásait lehet kiemelni. Az európai korrupciókutató társadalmi nemi vonatkozásainak vizsgálatában pedig Lena Wängnerud svéd kutató jár élen. (Wängnerud 2012, 2015). Wängnerud úgy találta, hogy Európában ott tolerálják legkevésbé a nők a korrupciót, ahol fejlett jóléti állam működik. Megállapította, hogy bizonyos fajta szociálpolitikai intézkedések (pl. munka-magánélet összehangolására kiterjedt szülői szabadságok és gyermekellátó intézmények rendszere) erősítik a nők társadalmi helyzetét, a politikusnők pedig tisztában vannak azzal, hogy az adókból befolyó közpénz közvetlenül hozzájárult a társadalmi felemelkedésükhöz, ezért jobban óvják a közpénzt a korrupciótól. A helyi önkormányzati testületek tagjává választott nők száma és az alacsony korrupciós mutató erősebb összefüggést mutat, mint a nemzeti parlamentek esetében (Charron et al. 2011, 2013; Sundström és Wängnerud 2009, Wängnerud 2012). Az egyik legfontosabb megállapítás talán mégis az, hogy a több „nő = kevesebb korrupció” egyenlet kizárólag demokratikus berendezkedésű országokban érvényes, autokráciákban nem (Wängnerud 2015., Esarey és Chirillo 2013.). Wängnerud értelmezése szerint nem lehet a korrupciót és a jó kormányzást vizsgálni anélkül, hogy ne vizsgálnánk meg az adott

társadalomban a nők és férfiak egyenlőségét, és az intézményi kultúrában rejlő patriarchális, a nők szempontjai iránt megértést nem mutató megoldásokat (*gender regime*, azaz a társadalmi nemek hierarchiájának rendszere). Ezzel az ún. neo-institutionalizmus feminista értelmezéséhez csatlakozik, amikor az intézményeket abból a kritikai szempontból vizsgálja, hogy milyen írott vagy íratlan szabályok keretezik a társadalmi nemek intézményen belüli működését. (Stensota és Wängnerud 2018).

A nők és a korrupció kiemelt szerepét maga a Transparency International is fontosnak tartja. 2014-ben közpolitikai összegzést tett közzé a témában (Transparency International 2014), 2016-ban pedig külön útmutatót szentelt a témának (Transparency International 2016), ahol a fenti kérdéseket vizsgálta, és kiállt amellett a nézet mellett, hogy a nők fokozott politikai részvételével csökkenthető a korrupció mértéke. 2018-ban két nemzetközi eseményhez köthető állásfoglalás is leszögezte, hogy a korrupció ellen és a nők jogaiért folytatott küzdelem összefügg. (#Corruptiontoo 2018).¹ A Transparency International az ENSZ Nőjogi Bizottságában (CEDAW) a nők és korrupció témáját, hasonlóan másokhoz (Merkle 2018), emberjogi kérdésként vizsgálta.²

Módszertan

Kutatásunk során arra kerestük a választ, milyen mértékben vannak kitéve a nők ma Magyarországon a korrupciónak. Olyan különlegesen sérülékeny élethelyzeteket vizsgáltunk, mint a nők elleni erőszak és a szülészeti hálapénz jelensége. Munkánk során tíz fél-strukturált interjú készítettünk 2019 elején a téma szakértőivel, illetve tapasztalati szakértőkkel a téma szakirodalmának az áttekintését követően. Tanulmányunkban először a nők elleni erőszak témájával foglalkozunk, amely jelenségen belül a prostitúciós célú emberkereskedelemre és párkapcsolati erőszakra összpontosítottunk. Ezt követően vizsgáltuk a hálapénz korrupciós jelenségét a szülészet-nőgyógyászat területén. Mindkét tematikus részt rövid ajánlásokkal zárjuk. Végezetül általános összefoglalást adunk eredményeinkről, jó példákról, kitekintéssel a jövő kutatásai felé.

2. A nők elleni erőszak a korrupció szemszögéből

A prostitúciós célú emberkereskedelem

A prostitúciós célú emberkereskedelem szervezett bűnözéssel való összefonódása már felkeltette a korrupciókutatók figyelmét (Lyday 2001, Sverdlick 2014, Zhang és Pineda 2008). E vizsgálatok egyértelmű összefüggést fedeztek fel az emberkereskedelem elleni fellépés minősége és a korrupció szintje között. A határokon átívelő emberkereskedelem 80 százalékban nőket érint³, míg európai uniós adatok szerint áldozatainak 68 százaléka nő vagy leánygyermek.⁴ Az emberkereskedelem számos formája közül a szexuális kizsákmányolás céljából történő a legelterjedtebb (56 százalék) Európában is. A szexuális kizsákmányolást

¹ A G20 csúcstalálkozó mellett szerveződő civil, üzleti és női csoportok (C20, B20, W20) a korrupcióellenes munkacsoporttal együtt (ACWG) nyilatkozatot tettek közzé, amelyben a korrupció nőkre gyakorolt negatív hatását hangsúlyozta, külön kiemelve az erőszakos szexuális zsarolás (a Bírónők Nemzetközi Szövetsége, IAWJ bevezette angol kifejezéssel: *sextortion*) szerepét. Utalva az akkor zajló #metoo botrányosorozatra a közös állásfoglalás címe #Corruptiontoo lett

² Committee on the Elimination of Discrimination against Women, (CEDAW), tematikus szakértői hozzászólás, Transparency International a korrupció és az emberi jogok kérdéséről. Genf, 2018. október 26.

Az ENSZ Kábítószer-ellenőrzési és Bűnmegelőzési Hivatala (UNODC) nemzetközi jelentés, Global Report on Trafficking, (UNODC 2016) adat 2014-ből, és az Amerikai Egyesült Államok Külügyminisztériumának globális adatai szerint („Tip” jelentés, Trafficking in Persons Report, U.S. Department of State)

⁴ Európai Bizottság Emberkereskedelem Elleni Koordinátori Hivatala második eredményjelentése (2018), 2015-2016

célzó emberkereskedelem áldozatainak 96 százaléka nő vagy leánygyermek, egyértelműen ők tehát a legveszélyeztetettebb csoport.⁵ A szexuális célú emberkereskedelem az illegális kábítószer és fegyverkereskedelem után mindenhol a világon harmadik helyen áll a határokon átívelő szervezett bűnözői körök profitforrásában. Visszafogott becslések szerint is 2,5 milliárd euróra tehető a szexuális célú emberkereskedelemből származó éves bevétel csak Európában⁶, s ellentétben a kábítószer- vagy fegyverkereskedelemmel, viszonylag kevesebb befektetett pénzt igényel, fontosabb a futtatók manipulatív-meggyőző ereje, társas képessége és bántalmazásra való hajlandósága.

Az Európai Unióban végzett összehasonlító korrupciókutatás (Anticorrp 2017) egyik témája az emberkereskedelem volt. Bulgária, Horvátország, Koszovó és Olaszország esetét vizsgálták sajtófigyelés módszerével, bírósági ügyiratok tanulmányozásával és ügyészek, rendőrök és civil szervezetek szakembereinek interjúi alapján (Stoynova et al 2016). Arra a következtetésre jutottak, hogy az emberkereskedelemhez kötődő korrupció akár a legmagasabb szinteket is eléri, de főként az áldozatokat kibocsátó, s nem a fogadó országokban, vagyis a vizsgált országok közül Bulgáriában, Koszovóban és Horvátországban, míg Olaszországban ez kevésbé jellemző. A kutatás arra is rámutatott, hogy míg a kibocsátó országokban a bűnszervezetek vezetői fokozatosan beépülnek a szürke, majd bevételeik tisztára mosását követően a legális gazdaságba, addig a fogadó országokban működő futtatók (gyakran maguk is a kibocsátó országból származó külföldiek) illegalitásban maradnak. A vízummentesség eredményeként az Európai Unióból származó nőkkal való kereskedelem utaztatási részéhez már csak kisebb mértékben van szükség a korrupcióra, ám az továbbra is fontos szerepet játszik annak érdekében, hogy a bűnözői körök elkerüljék a lelepleződést. A kutatásnak ezt a részét koordináló bolgár szerzők (Nadja Sztojnova, Atanasz Ruszev és Maria Jordanova) más kelet-európai kutatókkal együtt (Podumljak 2016) már-már akciófilmbe illő eredményekkel álltak elő: Horvátországban a Zágráb-megyei rendőrség Szervezett Bűnözésen belüli Prostitúció Leküzdéséért felelős munkacsoportjának feje például négy különböző futtatói hálózatot segített havi ezer-ezer euróért cserébe, amit készpénzben, értékes ingatlanokban és művészeti alkotásokban tartott. Ha valamely futtatói hálózat nem állt kötélnek, azok ellen eljárást folytattak, és a „kint maradt” prostituáltaknak a letartóztatott vezér helyett új hálózatot kerestek (Podumljak, 2016).

A Bulgáriára vonatkozó országtanulmány a rendőrség egyes egységeinek nagymértékű korrupciós fertőzöttségét mutatta ki. A készpénzen és luxusholmikon kívül a nők ingyenes szexuális szolgáltatásai is a korrumpálás eszközei voltak (Bezlov, Yordanova és Stoynova, 2016). A bolgár esettanulmány feltárta, hogy az erotikus klubok láncolatát működtető, kiterjedt emberkereskedelmi hálózat feje, a „Traktor” becenévre hallgató hírhedt üzletember korábban magas rangú nemzetbiztonsági tiszt volt. Politikai kapcsolatainak köszönhetően éveken át folytathatta a kétes üzelveit háborítatlanul, míg 2012-ben eljárás indult a csoport ellen. A három éven át húzódó ügyben ejtették a vádat, az ügyészség ugyanis lekéste a vádirat benyújtásának határidejét. Ugyancsak Bulgáriában történt meg, hogy a hírhedt rapzenész, Iván Glavcsev alias Vanko 1-et kerítés büntetéssel vádolták (rajongói közül hálózott be nőket, köztük egy kiskorút is, akiket Nyugat-Európába közvetített ki). Ügyében a felsőbíróság új tárgyalás tartását rendelt el, és a Vanko 1 érdekében közbenjáró segítői hálózat (igazságügyi tisztviselők, politikusok és magas rangú kormánytisztviselők) ez alatt az idő alatt elérte, hogy

⁵ Lásd ugyanott, illetve Európai Parlament un. Honeyball jelentése a Szexuális kizsákmányolásról és prostitúcióról, valamint ezeknek a nemekre gyakorolt hatásáról (2014) 2013/2013 (INI)

⁶ UNODC (2014)

a büntető törvény módosításával a kerítés büntette miatt kiszabható büntetés tizenkét évről öt évre csökkenjen. A zenész végül összesen egy évet töltött börtönben.⁷

A szexuális célú emberkereskedelem korrupcióval is fertőzött segítőinek szintén népes csoportját képezik azok a taxisofőrök, szállótulajdonosok, utazási irodák, webszolgáltatók, lakás tulajdonosok és bérbeadók, akik elősegítik a szexuális kizsákmányolásnak ezt a formáját, miközben ők maguk is hasznot húznak belőle. Egyik interjúalanyunk erre vonatkozó zürichi terepkutatásait összegezte tanulmányában (Dés 2018), s tapasztalatait velünk is megosztotta.⁸

az elszállásolásban is nagyon sok a korrupció, ..iszonyú magas árat fizetnek a nők a szobákért, nagyon sokszor ...plusz szolgáltatásokat kell nyújtaniuk a többségében férfinek, aki kiadja nekik a szobát. Plusz pénzt kell fizetni a ...mosogatógépjáratért, és közben ... irreális árak vannak ahhoz képest, hogy ketten-hárman laknak a szobákban, ...ez egy nagyon jó üzlet, mert prostitúcióból élő nőket nem fognak máshol elszállásolni, és itt fizethetnek naponta. Mivel ..naponta keresnek pénzt és le is kell adni, meg haza is kell küldeni, ...kifejezetten erre van kiépülve a üzlet, (...) Ha nem sikerül annyi pénzt összeszedniük, akkor hagyják nekik, hogy a következő nap fizessenek..(magánszemélyek adják ki) általában bár is van ott, kerítettek is, (...) van hogy egy hotelnek a felső emeletére eső két szintje van a prostitúcióban élő nőknek és közben kapnak biztonsági szolgáltatást, meg a portás is odafigyel, és ha bármi baj van, neki lehet szólni (Dés, interjú 2019)

Egy 2012-es kutatás (Sebhelyi 2012) arra az eredményre jutott, hogy a Zürichben szexet áruló magyar nők fele (53%) vagy más nőekkel bérel közösen szobát, vagy ismerősökkel, rokonokkal együtt. „Interjúalanyaim főleg a főbélró attitűdjét és a szobák szegényességét kritizálták, s megfogalmazták, hogy lehetetlen annyi pénzt összegyűjteniük, hogy a szobák ára ne vigye el a megkeresett pénzük nagy részét.” (Dés 2018: 205) Ezt a fajta kizsákmányolást úgy tűnik, állami szinten is üzik azokban az országokban, ahol nemcsak a prostitúció, hanem a kerítés is legális. Az úgynevezett dekriminalizáló/legalizáló országok közé tartozik Hollandia, Németország és Svájc. A rendőrök folyamatosan bírságozzák mind a nem engedélyezett utcákban, illegálisan szexet áruló (a dekriminalizáció a közhiedelemmel ellentétben nem csökkenti az illegális prostitúciót, lásd többek között Cho et al 2013), mind a legálisan szexet áruló nőket.

Zürichben és Amszterdamban is folyamatosan büntetik a nőket, ha nem fizetnek adót, és ott is az van, hogy a futtatók [tesznek rá], mert nem ők fogják megfizetni ezt a történetet, a nők meg nagyon sok esetben börtönbe kerülnek. ...Zürichben iszonyatosan látható az illegális prostitúció, mégis hagyják, hogy legyen, a rendőrök büntetik a nőket, egyébként a legális zónákban is büntetik, ahol automatákon keresztül kell jegyet venni. (Dés, interjú 2019)

A bírságozás Magyarországon is mindennapos gyakorlat, csak hogy úgy tűnik, a rossz személyt bírságozzák. A kerítést, bordélytartást, futtatást, a prostitúciós tevékenységhez helyiség biztosítását büntető New York-i Egyezmény értelmében a futtató ellen kellene

⁷ 2018-ban Vanko 1-t beválasztották a bolgár VIP Big Brother valóságshow műsorba, s csak az emberkereskedelmet túlélőket is tömörítő női civil csoport, a Ne Si Sama (Nem vagy egyedül) nyílt levele hatására lépett ki a műsorból.

⁸ Hasonló megfigyeléseket tett több újságíró (Ónody- Molnár Dóra, Munk Veronika) is a holland, svájci és német városokban szexet áruló nők helyzetével kapcsolatban, és szerzőink egyike, Juhász Borbála is, aki 2012-ben Bazelben találkozott prostituáltakat segítő szociális munkásokkal a gödöllői Regina Alapítvány tanulmányútján.(Ónody-Molnár 2012, Munk 2017). A jelenséget a magyar élettörténetek alapján magyar színészekkel forgatott *Viktória a zürichi express* . (Victoria-a Tale of Grace and Greed) című svájci filmdráma is bemutatja (2014. Rendezte: Men Lareida)

eljárást indítani, nem a prostituáltat zaklatni szabálysértési bírsággal. Magyarországon az önkormányzatok személtelés, az egyébként 2010-ben az Alkotmánybíróság által megsemmisített rendelet által előírt orvosi egészségügyi igazolás („bárca”) hiánya, türelmi zónán kívüli felkínálkozás címén szabhatnak ki bírságokat.⁹ A felgyülemlett bírságokat a kiskorú prostituálttal is kifizettetnék, s ha a bírságot nem tudják megfizetni, elzárásukra is sor kerülhet, holott a 18 évnél fiatalabb személyeket áldozatokként kellene kezelni. A prostituáltat használó klienst lenne a hatóságok kötelessége megbüntetni¹⁰. A prostitúció és a nők elleni erőszak kérdésével évtizedek óta foglalkozó szakértő szerint:

mindenki látja, aki itt kimegy Budapesten az utcára és körbenéz ott, ahol vannak prostituáltak a külvárosokban, meg akár a belvárosban is, az ember egy kicsit lassan megy, akkor megállapítja, hogy ki a prostituált, és ki a strici. Nem kell hozzá rendőrnek lenni. Én is megállapítom, kedves kérdező, vagy olvasó is megállapítja, kicsit figyelni kell. Vagy a nyugati aluljáróban. Megállsz és figyeled, melyik a prostituált és melyik a strici. És meg lehet állapítani. Ehhez képest a rendőrség elviszi a prostituáltat, és nem viszi el a stricit. Pedig ez bűncselekményt követ el, az meg maximum szabálysértést (Betlen, interjú 2019).

Az világos, (...), hogy a striciktől pénzt szednek [a rendőrök], , ... évtizedek óta csinálom az interjút a prostituáltakkal, nincs egyetlen bizonyított adatom se, természetesen, de mindig mindenki elmondta, hogy a rendőrök elengedésért úgymond szolgáltatást , (...), vártak el a nőktől, illetve , hogy megállapodása van a rendőrökkel(...)az egyik bandának Ha a másik [banda, amellyel nincs] odajön, akkor elhívja a rendőröket, hogy kergessék el azokat. (Betlen, interjú 2019)

A kiskorú prostituáltak büntetését Sebhelyi Viktória és Varga-Sabján Dóra is helytelennek ítélik az EU emberkereskedelemtől szóló irányelvnek¹¹ magyarországi alkalmazásáról, illetve a gyermekprostitúcióról írt tanulmányukban (Sebhelyi, Varga-Sabján 2016, illetve Varga-Sabján, Sebhelyi 2018). „Az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága 2014-ben, a második fakultatív jegyzőkönyv magyarországi megvalósulásának monitorozása kapcsán jegyezte meg, hogy a prostitúcióban érintett gyerekeket nem lehet büntetőjogi felelősségre vonni és elkövetőként kezelni abban az esetben sem, ha a kényszerítés nem bizonyítható. Tájékoztatásban, védelemben és ellátásban kell részesíteni őket. A 18 év alatti, de a beleegyezési korhatárt már elért serdülők érdekeit csak abban az esetben nem sérti egy nemi cselekmény, ha abban önkéntesen vesz részt, és pozitívan éli meg – a prostitúció mint kontextus pedig ezt egyértelműen kizárja.” (Varga-Sebhelyi 2018: 47).

A gyermekprostitúcióval az alapvető jogok biztosa többször is foglalkozott jelentéseiben. Először 2011-ben, mikor azt vizsgálta, hogy jelen van-e Magyarországon a gyermekprostitúció, és mit tesznek a gyermekek védelmére hivatott szervek, ha ezzel a

⁹ A prostitúcióval kapcsolatosan háromszintű jogi szabályozás van érvényben Magyarországon. A Büntető Törvénykönyv kizárólag a prostitúció kihasználóit rendeli büntetni: a szervezőket, az elősegítőket, a kerítőket, emberkereskedőket stb., és melléjük azokat a vásárlókat, akik kiskorú prostituáltat „vesznek igénybe”. A szabálysértési törvényt módosító 1999-es ún. Maffiatörvény az utcai prostitúció visszaszorítása címén a prostituáltak szabálysértés miatti üldözését teszi lehetővé a (nem létező) türelmi zónán kívüli prostitúció miatt, ill. amiatt, hogy nem rendelkeznek a kötelező orvosi igazolással. A harmadik szint pedig a 2012-es új szabálysértési törvény 172§-a, amely szerint a parlament és a helyi önkormányzat a prostitúcióra vonatkozóan szabadon hozhat további szabályokat, amelyek megsértése tiltott prostitúciónak minősül.

¹⁰ Btk. 203. §. 2007 óta hatályos a jogszabály, mely a 18 évesnél fiatalabb személlyel ellenszolgáltatás ellenében végzett aktust rendeli büntetni, ez ugyanis gyermekprostitúciónak minősül. Alig indul ilyen eljárás azonban.

¹¹ Az Európai Parlament és a Tanács 2011/36/EU irányelve (2011. április 5.) az emberkereskedelem megelőzéséről és az ellene folytatott küzdelemről, az áldozatok védelméről, valamint a 2002/629/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról.

jelenséggel találkozhatnak, majd utóvizsgálatot indítottak a Lanzarote-i egyezmény¹² hatásait is vizsgáló 2018-ban. (ÁJBH 2011 és 2018b), melyben megkeresték a rendőrséget is.¹³

Az ENSZ Nőjogi Bizottsága (CEDAW) 2018. őszi ülésén meghallgatta a Transparency Internationalt is, amely a nők és a korrupció összefüggésében kiemelte az emberkereskedelem szerepét is, és javaslatot tett, hogy a CEDAW minden esetben vizsgálja a korrupció szerepét is az emberkereskedelem és prostitúció előmozdításában. Leslie Holmes korrupciókutató is felhívja a figyelmet arra, hogy miért nehéz felderíteni az emberkereskedelemmel összefüggő korrupciót, és miért fontos a korrupció tág értelmezése ebben az esetben. Holmes nemek közötti egyenlőségre vonatkozó javaslatát több interjúalanyunk is felvetette (Holmes 2009).

Az én nézőpontom az, hogy dekriminalizálják ezekben az országokban a prostitúciót, és gyakorlatilag legitimálják a szexipart, amitől iszonyatosan megnő maga a szexipar, és beindul ez a folyamat, hogy a centrumban élő férfiak, és ...az állam is, ...sokat profitál abból, hogy szegényebb országokból érkező nőket használnak és zsákmányolnak ki, mert ...a rendőrségi bírságok is pénzt jelentenek, a turizmus is pénzt jelent, ... maga a szexipar [is pénzt jelent], és az hogy az EU ezzel önmagában nem kezd semmit, meg ezzel kapcsolatban nincsenek „statementek”, és közben meg mennek ezek az EU-s pályázatok(...), amik meg tudjuk, hogy nagyon sok esetben nem veszik figyelembe a helyi kontextust, nem a valódi szükségletekre válaszolnak. (Dés, interjú 2019)

... prostituáltakat percenként állítják elő szabálysértés miatt, mert nincs bárcájuk (...), mert szemeteltek, mert rossz helyen állnak, mert akármiért elviszik őket. Akár, ha fiatalok akkor is, holott a Btk. szerint ő áldozat. Sőt, hát a Btk. szerint tulajdonképpen a felnőtt prostituált is áldozat, hiszen az elkövető a kitalált, a bordélytartó, a stb., az az ő rovására követi el a bűncselekményt, de ez sehol senkit nem érdekel, ez nincs így értelmezve. (...) Ez [nem] csak igazságtalanság, de én szerintem korrupció [is]. (...) van egy társadalmi cél, ami bele van fogalmazva egy jogszabályba, de ezt a társadalmi célt, és az ezt szolgáló jogszabályokat az összes jogalkalmazó megkerüli, nem alkalmazza, félreértelmezi, átfogalmazza. (Betlen, interjú 2019)

¹² Az Európa Tanács gyermekek szexuális kizsákmányolása és szexuális zaklatása elleni védelemről szóló Egyezménye. A Lanzarote-i Egyezmény 19. cikk 2. bekezdésének meghatározása szerint gyermekprostitúció a 18 év alatti gyermek szexuális cselekményhez történő felhasználásának a tényét jelenti, ha fizetségként pénzt, javadalmazást vagy bármilyen egyéb juttatást adnak vagy ígérnek, függetlenül attól, hogy a fizetséget, az ígéretet vagy a juttatást a gyermeknek vagy harmadik személynek biztosítják-e

¹³ Ekkor derült ki, hogy a budapesti IX. Kerületi Rendőrkapitányság illetékességi területén tiltott prostitúciós tevékenység szabálysértése miatt 2015-ben 121, míg gyermekprostitúció kihasználásának büntette miatt egy eljárás indult. (ÁJBH 2018b: 31)

A párkapcsolati erőszak¹⁴

A korrupció által a párkapcsolati erőszak elleni fellépésre gyakorolt hatásról igen kevés adat áll rendelkezésre és ez az összefüggés a kutatók érdeklődését sem keltette még fel.¹⁵ A párkapcsolati erőszak áldozataival foglalkozó szakemberek ugyan gyakran szembesülnek azzal, hogy a párkapcsolati erőszak leküzdésére és az áldozatok segítésére hivatott állami intézmények valamely képviselője, a feltételezések szerint megvesztegetés („lefizetés”) okán a bántalmazó fél javára elfogultan intézkedik. E feltevések ellenőrzésére, a gyanított korrupció kivizsgálására azonban soha nem kerül sor. Mintegy vakfoltja ez a korrupciókutatásnak is, habár a bántalmazott nőket segítő szervezetek munkatársainak tapasztalatai alapján gyakran előforduló jelenségről van szó. Az alábbiakban idézünk azokból az interjúkból, amelyeket a bántalmazott nőket segítő, ilyen téren is jártasságot szerzett szakemberekkel készítettünk. Megítélésünk szerint e szakemberek a korrupciót széles értelemben, az emberi jogok és a társadalmi igazságtalanságok irányából, feminista¹⁶ nézőpontból értelmezték.

...én nem csak azt értem korrupción ha valaki valakit megken, pénzzel, vagy konkrét személyre szóló előnnyel kecsegtet, vagy ilyet kér, (...), hanem abból a fogalmi meghatározásból indulok ki, hogy a korrupció az előnyök elosztásának nem legális rendszere, (...), amikor a társadalmi előnyöket (...) úgy igyekeznek valakik saját maguk, társadalmi csoportjuk, vagy mások részére előnyösen elosztani (...), hogy ezzel vagy megsértenek, vagy nem alkalmaznak vagy kikerülnek jogszabályokat, törvényeket, vagy törvényes eljárásokat, és ebben a vonatkozásban azt mondhatom a kérdésre, hogy rendszeresen találkozom nők elleni erőszakkal kapcsolatban korrupcióval, még pedig úgy, hogy az előnyöket módszeresen és rendszeresen a férfiak javára osztják el, ez akkor is így van, hogyha azok, akik ebben az elosztásban részt vesznek [azok nők, vagy] azok ennek nincsenek tudatában. (Betlen, interjú 2019)

Interjúalanyaink közül sokan több ezer párkapcsolati erőszakot átélt nővel voltak kapcsolatban eddigi pályájuk során, s erre alapozva állították, hogy a bántalmazó kapcsolatból kilépő nőket az intézményrendszer a gyerekeikön keresztül béklyózza össze a volt partnerükkel. Ezt korrupció, előítéletes, diszkriminatív gondolkodásként, de legjobb esetben is kettős mérceként értelmezték. Tapasztalataikra alapozva állították, hogy a bántalmazók cselekményeinek, ideértve az erőszak gyerekekre gyakorolt káros hatásait is, az intézményrendszer gyakran egyáltalán nem tulajdonít jelentőséget, s ezért a kényszerláthatás intézményén keresztül kiszolgáltatja az anyákat a volt partnerük által történő további

¹⁴ A párkapcsolati erőszak kifejezés többféle jelenséget foglal magában. Függetlenül a fogalmat használó irodalom vagy fordítás keletkezésének időpontjától, találkozhatunk a nők és gyermekek elleni, a családon belüli, a nemi alapú vagy a párkapcsolati, illetve kapcsolati erőszak kifejezésekkel. A családon belüli erőszak (angolul „domestic violence”), párkapcsolati erőszak, kapcsolati erőszak kifejezések azt a jelenséget írják le, amikor az elkövető és az áldozat ismeri egymást, egy családban, egy kapcsolatban él, vagy élt, egymástól érzelmileg, jogilag, anyagilag függő helyzetben van vagy volt. A nők elleni erőszak kifejezés (angolul Violence Against Women VAW) a feminista szakirodalomban terjedt el, és a jelenség strukturális voltára hívja fel a figyelmet. A párkapcsolati erőszak kifejezés (az angol Intimate Partnership Violence, IPV) ennek az egyik megnyilvánulási formája. A nemi alapú erőszak kifejezést (angolul Gender Based Violence) a nemzetközi szervezetek annak leírására, amikor valakit neme miatt ér erőszak. Jelen tanulmány a ma Magyarországon használt hivatalos, jogszabályi fogalom (kapcsolati erőszak) helyett, kompromisszumként, a párkapcsolati erőszak kifejezést alkalmazza.

¹⁵ Egyedül a rendőrök családjában előforduló magasabb, 40 százalékos párkapcsolati erőszak eltussolására tett kísérletekre vonatkozó kutatás áll rendelkezésre. (Cheema 2016)

¹⁶ Feministán itt társadalmi mozgalmat értünk, mely a nők, mint csoport, és a férfiak, mint csoport közötti egyenlőtlen hatalmi elosztás ellen küzd, és a fennálló rendszert, mint patriarchalist írja le. Az interjúban említett párkapcsolatok mind bántalmazók voltak, a példákat ezek köréből merítették.

bántalmazásnak. Mivel a nőkkel és férfiakkal kapcsolatos sztereotípiák, valamint a nők és a férfiak társadalmi nemi szerepére vonatkozó hiedelmek mélyen gyökereznek a magyar társadalomban, nehéz elhatárolni azt, ami a jog szerint jár attól, amire valaki indokolatlanul előjogot formál.

nekem a 20 éves tapasztalatom az, hogyha valaki nem szorítja bele, valami kívülálló az erőszaknak kitett személyeket abba, hogy az erőszakban benne maradjanak, akkor nem maradnak benne. ... (...) az a legeslegritkább esetben van, hogy valaki azért hívogat minket évekig, mert sem anyagilag, sem gyerek által összekötve, sem semmilyen egyéb módon nem függ a bántalmazójától, és mégsem bír kilépni a bántalmazó kapcsolatból. A bántalmazott nők kilépnek. A prostitúcióban levő nők, ha megtehetik, kilépnek. Ha nem szorítja bele őket senki, akkor egyszerűen kilépnek, és ami a párkapcsolati erőszakot illeti, ott a nőket konkrétan az intézményrendszer szorítja bele, semmi más. és őket teszi újra meg újra (...) kiszolgáltatottá, és mindezt teszi a gyerekek érdekében való hivatkozással, ami a visszaélésnek, és a gyerekek cserbenhagyásának egy egészen szofisztikált módja. (Wirth, interjú 2019)

Ezt a jelenséget intézményi áruulásnak is nevezik. Azok az intézmények hagyják cserben a tipikusan női és gyermek áldozatokat, akiknek a feladata lenne az áldozatok segítése. Ha a bántalmazott például válni akar, előbb át kell esnie a polgári jog szabályai által előírt békítésen és esetleg mediáción. A szakirodalom és nemzetközi egyezmények¹⁷ is egységesek abban, hogy a bántalmazó partner az ilyen, az átlagos kapcsolatok esetében hasznos megoldásokat nem a meggyezés lehetőségeinek keresésére, hanem a bántalmazott nő újabb megalázására és a közvetítők manipulálására használja. A bántalmazott nőnek ez vesszőfutás, ráadásul még fizetnie is kell érte, hiszen a feleknek közösen kell viselniük a költségeket. A bántalmazott nő a bántalmazójával folytatott mediációból nem tud jól kijönni, mert az esetlegesen elutasító álláspontját könnyen lehet úgy értelmezni, hogy nem is törekszik a konfliktus megoldásra. A jogi eljárások számos esetben rendkívül hosszadalmasak, a házassági bontóperek és gyermek elhelyezési perek akár öt-tíz évig is húzódnak. Ilyenkor a bántalmazó, akár a joggal való visszaélést megvalósítva a saját javára aknázza ki az újabb és újabb perek indítására nyitva álló lehetőséget, amivel egyszersmind az eljárást is elhúzza, és késlelteti a döntéshozatalt. A bíróságok pedig nem akadályozzák ezeket a rosszhiszemű perelhúzó praktikákat.

A kirendelt igazságügyi szakértők működése további példával szolgál az intézményi áruulásra. Jellemző, hogy vizsgálataik során a bántalmazás leleplezésére csak korlátozottan alkalmas, ám az áldozatot patologizáló módszereket alkalmaznak. Tipikusnak tekinthető például a bántalmazott elmeszakértői vizsgálatnak való alávetése. Az is nehezíti az áldozatok helyzetét, hogy a párkapcsolati erőszak körében előforduló bűncselekmények egy részét, részben az áldozat kíméletére történő hivatkozással, a jog csak a sértett által előterjeszhető magánvád alapján rendeli üldözni. A sértett magánvádlóként történő fellépése azonban az áldozatok többsége számára túlzottan drága, ezért a közvadra történő üldözés elmaradása a párkapcsolati erőszak büntetlenül maradását is eredményezi. Ha közös gyermek elhelyezése is vita tárgyát képezi, előfordul, hogy a családsegítők munkatársai (akik gyakran az első külső kapcsolatot jelentik, akikhez fordul az áldozat) nem hisznek a nőknek. Arra is adódnak példák, hogy a

¹⁷ Az Európa Tanács Egyezménye a nők elleni és a családon belüli erőszak megelőzéséről és felszámolásáról (Isztambuli Egyezmény) 2011/48. cikkely/1. A kötelező alternatív vitarendezési eljárások és büntetések tilalma. Angolul: <https://rm.coe.int/168046031c>, magyarul nem hivatalos fordításban: <https://nokert.hu/sze-20160720-0010/1466/1/az-isztambuli-egyezmény-szovege-magyar-nyelven>, valamint (AJBH 2018, Herman, J. 2003, Holzworth-Munroe et al 2010, Iványi 2008, Johnson et al 2005, PATENT 2009, Vestal 2007)

családsegítők szabálytalanul, önkényesen rendezik a gyermek felügyeletét, mert elfogultak a bántalmazó javára. Jól szemlélteti mindezt a következő példa:

Egy szülei bántalmazása elől kislányával anyaotthonba menekült fiatal anyának nagy szerencséje volt, az önkormányzat lakást utal ki a számára. Ebbe a lakásba költözött össze vele új élettársa, akitől született egy kisfia. Azonban ez a férfi mindenféle módon bántalmazta őt (fizikailag, érzelmileg, szexuálisan, anyagilag, s egy rövid ideig még prostituáltként futtatta is, míg ő nem dolgozott). Egy nagy verés után egy pénteki napon a nő nem bírta tovább, összepakolt és közölte a partnerével, hogy vége. A férfi azonban nem engedte elvinni a közös fiút, s megfenyegette a nőt, hogy ha magával viszi a kétéves, még szopó gyereket, megöli a nőt. A nő a korábbi kapcsolatából származó lányával elmenekült, s hétfőn bement a családsegítőbe.

a családsegítő közölte, hogy neki nem áll módjában elhinni, hogy ez a bántalmazás megtörtént, hiszen még nem hallgatta meg a férfit, és akkor elmentek a lakásra, együtt, és meghallgatta a férfit, aki azt mondta, hogy ő nem bántalmazott. S erre a családsegítőben dolgozó szakember azt mondta, hogy hát így nem tudok igazságot tenni, mert ez azt mondta, hogy bántalmazott, ez azt mondta, hogy nem bántalmazott, hát én hogy tegyek igazságot? (...)s akkor gondolta ő, ..., hogy akkor ő most rendezi ezt a problémát, és elővett egy kis cédulát, és arra felírta, hogy a felek mostantól minden héten kétszer ekkor és ekkor ilyen és ilyen időben a szemközti benzinkút melletti játszótéren találkoznak, a férfi hozza oda a gyereket, és a férfi felügyelete mellett az anya találkozhat két-két órát a kisgyerekével a játszótéren. Továbbá, elrendelte, és erre a cédulára rá is írta, hogy az anya átadja a bankkártyáját, melyre a családi pótlék érkezik az apának, mert hiszen nála van a gyerek, és az apa így a családi pótlékon felüli részt azt majd vissza fogja utalni az anyának (..)de a bankkártya nála lesz, mert arra érkezik a családi pótlék, és azt nem lehet ilyen gyorsan elintézni, hogy az apa megkapja, mert ahhoz ugye bírósági döntés kéne, meg gyámhatósági, stb. (...) ez olyan súlyos jogsértés, hogy az elképesztő. Elvenni a bankkártyát, önkényesen rendezni a kapcsolattartást, eldönteni, hogy igaz, vagy nem igaz valami, ez valami egészen elképesztő jogsértés, de ő abból indult ki, hogy az apuka úgy ragaszkodik a gyerekhez, nem lehet igaz, hogy rossz ember lenne. És ezután eltelt hét év. A bíróság az apához ítélte a gyereket, azzal az indokkal, hogy ő volt, aki a gyermeknek, a kicsi kétéves gyermeknek oly fontos állandó, biztonságos lakóhelyet biztosította. Hogy ez a lakás a nő lakása volt, amiből ő azt erőszakkal kiverte, nem számított. Hiszen nem tudjuk eldönteni, kinek van igaza. Egyik ezt mondja, másik azt. (Betlen, interjú 2019)

...ugyanaz történik a mediációban. Amikor egy bántalmazottal kifizettetnek, mit tudom én 10.000 forintot a legújabb vesszőfuttatásáért, az egy konkrét korrupció. És aztán még fel is használják ellene (Wirth, interjú 2019)

Előfordulnak konkrét, egyedi korrupciós esetek is. A Magyarországi Női Alapítvány (MONA) az Igazságügyi Minisztérium megbízásából 2005-ben ötven női és ötven férfi fogvatartottal végzett kutatást annak vizsgálatára, hogy mennyiben jelenik meg a családon belüli erőszak az elbeszélésekben, s az milyen összefüggésben lehet az elítélésüket eredményező tettel. Az interjúalanyok mind életelleni cselekmények miatt voltak fogva. Az eredmények szerint a családon belüli erőszak már kisgyerekkortól kezdve része volt az életüknek: a megkérdezett nők 42 százaléka esett áldozatul erőszakos szexuális cselekménynek, 68 százalékuk szenvedett el, vagy volt tanúja gyermekkorában családon belüli erőszaknak, és 86 százalékukat bántalmazta aktuális, vagy korábbi partnere fizikailag

is. A megkérdezett nők közül 25 az öt bántalmazó partner ellen követett el életelleni bűncselekményt. Többségük többször is kért hatósági segítséget (orvostól, kórháztól, rendőrtől, családsegítőtől, polgármesteri hivataltól, stb.), de csak elenyésző kisebbségük kapott segítséget. A megrázó interjúrészletekből több esetben bontakozik ki konkrét korrupció vagy intézményi áruulás. (Rédei et al 2005)

A férjem megerőszakolta a kislányunkat. (...) Mire hazaért, idegzsábát kaptam. Ordítottam vele. A fiam segítségével előkészítettem a klopfolót. Attól kezdve ivott – addig hazajött berúgva, lefeküdt, szépen megvoltunk. (...) Amíg az eset meg nem történt, addig nem bántott engem se, senkit. Elmentem a rendőrségre, feljelentettem. Ő addig ütötte a kislányt, míg visszamondatta vele a feljelentést. Én orvosnál voltam akkor. (...). (N12) (MONA 2005: 24)

Elmentem az anyámhoz, de nem tudott segíteni, megvédeni engem. Együtt sírt velem nem tudott mit tenni. (...) A féltestvérem segített. Kihívták a mentőt, a rendőrséget. A rendőr besúgó volt, 5000 forintért. A férjem lefizette a rendőrséget. (...) A kilenc év alatt vagy ötvenszer mondták, hogy „nem jönnek ki, amíg nem folyik vér”! (...) Rendőrséghez, gyámügyhöz fordultam, de nem segítettek, mivel férj és feleség voltunk. (...) Többször is elmentem a kórházba. Amikor eltört a gerincem, feljelentettem, de aztán visszamondtam a férjem kérésére. (...) A szomszédok is szenvedtek, egyszer látták, hogy baltával jön be. Nem léptek közbe, nem mertek. Kifelé is agresszív volt. (...) Mikor elváltunk, és elrabolta a gyerekeket, mindenki azt tanácsolta – a rendőrség, az ügyvéd, a gyámügy –, hogy fogadjak fel markos legényeket a helyzet megoldására. (N49) (MONA 2005: 27)

Többször kihívtam a rendőrséget, de nem vették komolyan a dolgot. Nem tettek semmit: kijöttek, aztán elmentek, miután elmentek, utána a férjem rögtön folytatta a verést. Amikor megöltem a férjem, előtte is kihívtam a rendőröket, hogy jöjjenek ki segíteni, de akkor ki se jöttek. (...) Amikor az intenzívra kerültem, a kórház hivatalból feljelentette a férjem. A májamból vágott le egy darabot. Le is lett tartóztatva, de két nap után hazaengedték, hogy valaki legyen a gyerekekkel, amíg én az intenzíven vagyok. Mire hazakerültem, a férjem már otthon volt. Egy év hat hónapot kapott életveszélyt okozó testi sértésért, de felfüggesztették öt évre. (...) A faluban a rendőrök ismerték a férjemet, nem vették komolyan az egészséget, azt látták, hogy amikor józan, akkor rendes ember, dolgozik a kert körül. Köszönőviszonyban voltak a férjemmel. (N30) (MONA 2005: 28)

A bírónő szabadlábra akart helyezni, ezért az ügyész fellebbezett. (...) Első fokon nem vették figyelembe, hogy az élettársam bántott. Másodfokon súlyosbító körülménynek számított, mert azt mondta az ügyész és az előadó, hogy el kellett volna költöznöm, akkor megelőzhettem volna a bűncselekményt. Azt mondta, „nem ez a megoldás.” Közben az élettársam az én házámban lakott. Miért nekem kellett volna elköltöznöm? (...) Úgy érzem, ellenem voltak a bíróságon, példát akartak statuálni. (N44) (MONA 2005: 33)

A bántalmazott nőknek és gyermekeknek jogsegély szolgálatot is fenntartó PATENT Jogvédő Egyesület két kutatása (PATENT 2017) is kapcsolódik a témához. Bíróságokat monitoroztak 2013-2014, illetve 2015-2016 között az úgynevezett laikus megfigyelés (*court watch*) módszerével, amikor önkénteseik párkapcsolati erőszakban érintett polgári és büntetőügyek tárgyalásait figyelték meg (PATENT 2016). „Nem véletlen, hogy a bíróságfigyelés éppen a családon belüli erőszak és a partnerbántalmazási ügyek kapcsán indult el és valósult meg. A párkapcsolati erőszak kezelésére a jogalkalmazók rendszerint nincsenek felkészülve, jellemző az előítéletek, a bagatellizálás, az áldozathibáztatás érvényesülése (PATENT 2016: 5). A PATENT által végzett megfigyelések alátámasztják a jelen tanulmány elkészítése során

felvett interjúinkban elhangzottakat, miszerint a hatóságok gyakran nem ismerik a párkapcsolati erőszak természetrajzát, sok esetben figyelmen kívül hagyják az áldozatok szempontjait, nehezítik számukra a tájékozódást. Az esetkezelés gyakran nem emberséges, a jegyzőkönyvek pontatlanok, vagy egyenesen torzítanak, a bántalmazott nőnek nem hisznek, míg a férfi javára elfogultak. Mindezt a két alábbi bírósági esetleírás szemlélteti.

[a bíró] A férfihoz (felperes) beszélt, kérdezett tőle, nevetett a viccein, kedvesen kérdezett tőle, szemkontaktust tartott vele. „A felperes nagyon szépen megindokolta és benyújtotta,” stb. A nőt kioktatta, pejoratíván beszélt róla, nem kérdezett tőle és nem nézett rá, csak utasította és minősítette: „önkényesen, erőszakosan és jogellenesen akadályozta a láthatást, ami rossz hatással van a gyermekek fejlődésére”, „az apa elleni nevelést megvalósította”, „úrrá kell lennie a saját ellenséges indulatain és érzelmein”... A nő által elmondottak nagy részét nem rögzítette (főleg azzal kapcsolatban, hogy a férfi hogyan ijesztgette a gyerekeket, amíg nála voltak), míg a férfit szó szerint es mosolyogva. Egy ponton a férfi vitatkozni akart azzal, amit a nő mondott, és a bíró kedvesen legyintve megnyugtatta a férfit, hogy „azt nem is rögzítettem”. Erre semmilyen magyarázatot nem adott, egyszerűen abból indult ki, hogy a nő hazudik, a férfi pedig igazat mond, ezért a nő vallomása nem került rögzítésre. Amit a bíró visszamondott, mint összefoglaló, az egy hiányos, megváltoztatott, a férfi tetteit kihagyó verziója volt annak, amiről a nő beszámolt. A felperes végig a nő kárára viccelődött, megalázó megjegyzéseket tett és közbeszólt, a bíró erre semmit nem mondott.

A bíró a tárgyalást azzal kezdte, hogy bejelentette: a 2014. előtti tényállásokat (a bántalmazást: láttelek, feljelentések stb.) most nem veszi figyelembe, mert nem ide tartoznak. MON #52 POLG (PATENT 2016: 21)

A bíró elmondja a vádlottaknak, hogy úgy látja, nagyon elmérgesedett köztük a viszony, ami senkinek sem jó, és felveti, hogy nem tudnának-e inkább kibékülni. Menjenek ki a folyosóra, kapnak 10 percet, béküljenek ki és vonják vissza a feljelentéseiket. A férfi erre igazat ad a bírónak, egyetért, ő is békülni szeretne, elmondja, hogy ő hajlandó lenne, de csapdában van, a felesége és ügyvédi köre mindenféleképp bántalmazónak akarja őt beállítani. A nő elmondja, hogy ő nem szeretne békülni, nem hisz benne, és még ha látszólagosan sikerülne is, ő már nagyon sokszor kibékült a férjével, de annak ellenére a bántalmazások folytatódtak. Elmondja, hogy már az életét féltette, azért jött el. Mire a bíró azt válaszolja, hogy most már viszont akkor nem élnek együtt, nincs életveszélyben, béküljön ki. MON #83 BUNT (PATENT 2016: 23)

A nők elleni erőszak és a szexuális kizsákmányolást célzó emberkereskedelem áldozatai számára elérhető európai uniós források

Vizsgálni szükséges a nők elleni erőszak és a szexuális kizsákmányolás céljából való emberkereskedelem áldozatai számára Magyarországon elérhető európai uniós források felhasználását abból a szempontból, hogy a pályázatokról születő döntések mennyire szakmaiak és vajon kimutatható-e korrupció. Interjúalanyaink, akik közül egy sem nyert pályázatot, egybehangzóan elégedetlenek a pályázati rendszer működésével. Egyik megszólalónk korábban írt is a témáról több publicisztikát (Betlen 2017 és 2018), amelyekben az isztambuli egyezményben¹⁸ foglaltak megvalósításához szükséges, az Európai Unió által biztosított források felhasználását, s ezen belül is a krízisközpontokra szánt pénzek elosztását

¹⁸ Az Európa Tanács egyezménye a nők elleni és a családon belüli erőszak megelőzéséről és felszámolásáról

elemezte.¹⁹ Két esetben úgynevezett kiemelt projekt keretében, versenyeztetés nélkül valósult meg a források szétosztása. Mindkét esetben a Családbarát Ország Nonprofit Kft. nyújthatott be támogatási kérelmet 8,16 milliárd forintba. Jelenleg ez a szervezet üzemelteti az Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálatot is, vagyis állami szinten a kapcsolati erőszak ellátásnak egyik legfontosabb szereplőjévé vált. Bemutatkozásuk szerint a munka és a család összeegyeztetésének és összekapcsolásának biztosításával, a női jogok érvényesülésének figyelemmel kísérésével is foglalkoznak.²⁰

Bár a konkrét projektek megvalósítóinak a köre széles, mégsem foglalja magában a nők elleni erőszakkal a rendszerváltoztatás óta foglalkozó női civil szervezeteket. Mindegyik interjúalany kiemelte, hogy bizonyos szervezetek (éppen a téma szakértői) kimondva-kimondatlanul ki voltak és vannak zárva ezekből a lehetőségekből, még az együttműködés sem elképzelhető velük. Más, nem önkormányzati fenntartású szervezeteknek be kellett tagozódniuk különböző egyházak alá (baptisták, ökumenikusok, máltaiak), melyek a kormány elképzelése szerint, hasonlóan a második világháború előtti időkhöz, a szociális szférában kiemelt szerepet kapnak.

...már nagyon régen a politikának van alárendelve a pályázati források elosztása. Nincsen érdemi szakmai bírálat a pályázatoknál, az egy dolog, hogy mennyire átlátható a döntési folyamat, mert ott is komoly problémák vannak, de az, hogy mondjuk önkormányzati képviselő testületi egyetértés volt szükséges bármilyen uniós forrás pályázásához ezeknél a programoknál ez önmagában a politikai megfelelés igényét alakítja ki a civilekben, onnantól kezdve a szakmaiság az idomulás. (Keveházi, interjú 2019)

Jó gyakorlatok, közpolitikai javaslatok, alternatívák

Mind az emberkereskedelem, mind a párkapcsolati erőszak terén talán a legfontosabb ajánlás, hogy további kutatásokra van szükség. Okadatolt esettanulmányokon túl át kellene tekinteni a vonatkozó jogszabályi rendelkezéseket annak megállapítása érdekében, hogy milyen beépített akadályok nehezítik a bántalmazott áldozatok helyzetét. Át kellene tekinteni, hogy milyen hatalmi egyensúlytalanságok jellemzőek a nemek között a politikában pénzügyi szempontból, egyfajta politikusi *gender budgeting*-et, nemekre érzékeny költségelemzést kellene készíteni. Fel kellene göngyölni az elmúlt évek emberkereskedelmi pereinek hálóját, és pontos adatokat kellene beszerezni a kiskorú áldozatok számáról. Minden prostitúciós kutatásban fontos lenne a használókról és a kihasználókról (futtatói körökről, madame-okról) többet megtudni.

Mivel mélyen gyökerező társadalmi előítéletek jelennek meg a nők elleni erőszakkal összefüggő direkt vagy indirekt korrupcióban, társadalmi tudatformáló kampányokra és képzésekre is szükség lenne, elsősorban az állami szereplők részére. Így az áldozatokkal kapcsolatba kerülő minden szakembernek feminista, a társadalmi nemekre érzékeny szemléletű, a párkapcsolati erőszak és az szexuális célú kizsákmányolás dinamikáját ismertető képzést kellene elvégeznie. Természetesen ennek kéz a kézben kellene járnia a szociális segítő szakma és a rendőrség anyagi megbecsülésével, munkafeltételeinek javításával.

¹⁹ Ezek főként EFOP (Emberi Erőforrás Fejlesztés Operatív Program) projektek: Kríziskezelő szolgáltatások fejlesztése, Biztos menedék, Védőháló a családokért és Családbarát Ország.

²⁰ Érdemes megjegyezni, hogy ez a szervezet, bár látszólag a 2016-ban megszüntetett Család- Ifjúság- és Népesedéspolitikai Intézet jogutódja, valójában azonban Magyar Vitorlás Központ Nonprofit Kft. volt eredetileg a neve, és a szociális szférától igen messze eső tevékenységeket látott el. <https://www.csbo.hu/>

Komoly és fenntartható intézményfejlesztés nélkül azonban minden tudatosság és tudásformálás hiábavaló. A fejlesztésnek magában kellene foglalnia a támogatott önkormányzati bérlakások és az alacsonyküszöbű menedék otthonok fejlesztését, valamint működésének állami, önkormányzati támogatását. Az intézményrendszer fejlesztését eredményezné az Isztambuli Egyezmény ratifikációja is, ha ehhez megfelelő és hosszútávon is elérhető forrásokat is rendelnének.

A szegénység tartós csökkentése, a nők gazdasági függetlenségének elősegítése hozzájárulna annak megelőzéséhez, hogy a gyermeklányok és a nők emberkereskedelem áldozatává, a férfiak pedig, mint a futtatói hálózat tagjai a nők kizsákmányolóivá váljanak. Mindez természetesen nem lehetséges az oktatás, az infrastruktúra és az egészségügy fejlesztése nélkül, a családpolitika szegényeket is megcélzó átalakítása nélkül.

3. Hálapénz – korrupció a szülészet-nőgyógyászatban

Ahogy az fentiekből is kiderül, a nők nagyobb valószínűséggel válnak korrupció következményeinek elszenvedőivé. Egyrészt a nők relatív szegénysége miatt, másrészt pedig a közszolgáltatásokkal való gyakoribb találkozásuk miatt (TI 2016a). Magyarországon a közszolgáltatásokat átszövő korrupció különösen meghatározó, és ezen belül az egészségügyben kimagaslóan rossz a helyzet: kétszerte gyakrabban fizetnek a magyarok hálapénzt, mint az európai uniós átlag (TI 2016b), amiben jelentős szerepet játszik az egészségügy alulfinanszírozottsága és a korrupció, illetve azon belül a hálapénz társadalmi elfogadottsága. A szülészet az egyik leginkább érintett terület, ahol a szülést megelőző vizsgálatokon alkalmanként körülbelül 5 ezer és 20 ezer forint közötti összeget kitevő, míg a szülésért 50 ezer és 200 ezer forint közötti összeget elérő hálapénz kerül kifizetésre, választott orvos esetén (Mizsur 2016; Kun 2017; Ámon 2018).

Hálapénz és egészségügyi korrupció Magyarországon

Hálapénz vagy paraszolvencia („informal payment”) minden olyan nem hivatalos kifizetés vagy ajándék, amelyeket egészségügyi dolgozók kapnak betegektől (Stepurko et al., 2010; Sági és Baji 2017, 83). Annak ellenére, hogy az ellátások nagyrésze ingyenes, beleértve a várandósgondozást és a szülést, a lakosság jelentős része fizet informális keretek között, elsősorban a kórházi, fekvőbeteg ellátásért az egészségügyi dolgozóknak (Baji et al. 2014; Sági és Baji 2017, 83). A hálapénz tehát a mai napig szerves részét képezi az egészségügyi szolgáltatásoknak és az egészségügy finanszírozásának Magyarországon. Széleskörű társadalmi elfogadottságát a pozitív elnevezése is erősíti, ami még a régió országaiban is egyedülálló. A környező szláv nyelvek is semlegesebb, „borravalóhoz” hasonló megnevezéssel²¹ illetik a magyar nyelven hálapénznek nevezett jelenséget (Cseh interjú, 2019).

A hálapénz okai: az egészségügy helyzete Magyarországon

A magyar egészségügy alapján véve alulfinanszírozottnak mondható: míg Magyarország 2017-ben az éves GDP 7,2% -át költötte egészségügyre, addig az európai uniós átlag 9,6% volt (OECD/EU 2018). Ez mind szolgáltatói, mind felhasználói szempontból komoly problémákat okoz. Szolgáltatói oldalon az alulfinanszírozottság következményei közé tartoznak az alacsony fizetések, a korszerűtlen eszközök, a méltatlan munkakörnyezet, de közvetetten akár kiélezett munkatársi viszonyok és a teljesítményt aláásó hierarchikus

²¹ Például a cseh „spropitné” vagy a bolgár „bakshishi” kifejezések.

kiszolgáltatottság. Felhasználói oldalon az alulfinanszírozottság következményei a hosszú várólisták, a túlterheltségtől kimerült, türelmetlen egészségügyi dolgozók, valamint az ellátás kiszámíthatatlansága és gyakran hullámzó színvonala. Továbbá mindezeket fokozza a nagymértékű orvoshiány, ami részben az orvosok nagyarányú kivándorlása okoz²². A hálapénz gyakorlatilag ezeknek a negatívumoknak a vélt vagy valós csökkentésére szolgál. „*Keresleti gazdaságban, ahol nincs lehetőség a nagyobb kereslet mellé magasabb árak kialakítására, ott illegális módszerekhez fognak folyamodni az emberek.*” – mondja az egészségügyi szakjogász (2019).

A hálapénz mértéke

A Transparency International 2016-os Globális Korrupció Barométere kimutatta, hogy a közszolgáltatások között kenőpénz tekintetében a leginkább érintett terület Magyarországon az egészségügy. A felmérés szerint több mint kétszer annyian fizetnek kenőpénzt (22 százalék), mint az európai uniós átlag (10 százalék). Egy 2010-es, nemzetközi kutatásból az derül ki, hogy a kórházi ellátásban a leggyakoribb a hálapénz, itt az ellátásban részesülők közel fele (44 százalék) fizetett hálapénzt, átlagosan évi 37 300 forintot (Baji és Gulácsi 2012:31). A KSH (2015) adatai szerint 2014-ben 8,3 milliárd forintot költöttünk hálapénzre, ennek közel a felét, 4,1 milliárd forintot a kórházi orvosok kapták, míg 2,5 milliárd forint jutott a házi- és szakorvosoknak, míg a fogorvosok 1,1 milliárd forintot, az ápolók, orvosi asszisztensek és műtősök pedig együttesen 508 millió forintot kaptak. A TÁRKI 2007-es kutatásában (TÁRKI 2007) ennél jóval magasabbra, évi 30-100 milliárd forintra becsülte az egészségügyi dolgozóknak kifizetett hálapénzek összegét.

A hálapénz büntetőjogi megítélése

Bár a Büntető Törvénykönyv szerint a hálapénz elfogadása vesztegetés büntetetténe minősül,²³ a munka törvénykönyve értelmében azonban a munkáltató hozzájárulása esetén nem minősül jogellenesnek a feladatellátással összefüggésben harmadik személytől juttatást elfogadni.²⁴ A kórházvezető mint a munkáltatói jogok gyakorlója jogosult tehát a hálapénz elfogadását engedélyezni.²⁵ Aki a szabállyal szemben fogad el hálapénzt és / vagy ezért bármilyen előnyben részesíti a beteget, az továbbra is bűncselekményt követ el, hiszen a magatartása vesztegetés elfogadásának minősül. Az új munkatörvény nem csak engedélyezte, hanem bizonyos szempontból belekényszerítette a kórházigazgatókat abba, hogy szorult helyzetükben engedélyezzék az orvosoknak, hogy elfogadjanak hálapénzt, jobb esetben

²² Az orvosok kivándorlásának arányában nincs egyetértés. Az Emberi Erőforrások Minisztériuma az Állami Egészségügyi Ellátó Központ adatai alapján arról számol be, hogy 2011 óta 60 százalékkal csökkent a kivándorló orvosok száma (kormány.hu 2019). Ezzel szemben a sajtóban inkább stagnálásról vagy marginális csökkenésről írnak (vilaggazdasag.hu 2017, hvg.hu 2018). Az Állami Egészségügyi Ellátó Központ adatai a külföldi munkavállaláshoz igényelt hatósági engedélyekről és a kiadott engedélyekről megtalálhatóak az AEEK honlapján:

<https://www.enkk.hu/hmr/index.php/migracios-statisztikak/ev-es-statisztikak>

²³ A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 291. §-a értelmében a gazdálkodó szervezet egyszerű dolgozója is megvalósítja a passzív vesztegetést, ha a tevékenységével összefüggésben kér vagy fogad el jogtalan előnyt. Mivel a kötelesség megszegése nem feltétele a vesztegetés elkövetése megállapíthatóságának, így a beosztott orvos által az orvosi tevékenység körében, de a kötelességei teljesítésével nem összefüggésben elfogadott hálapénz mint jogtalan előny büntetendő.

²⁴ 2012. évi I. törvény 52. § (2) bekezdés

²⁵ Érdemes megjegyezni, hogy a Magyar Orvosi Kamara (MOK) Etikai Szabályzatának

(https://mok.hu/public/media/source/etikaiKodex/EtikaiKodex_2018_11_24.pdf) II.15. pontja értelmében „hálapénz, hálaszolgáltatás az a bármilyen előny és juttatás, amit a beteg vagy hozzátartozója az ellátást követően, utólag, kérés nélkül az orvosnak ad, amennyiben az még közvetve sem befolyásolja az ellátás minőségét”. Az etikai szabályzat a hálapénz okaival, természetével, megengedhetőségével összefüggő további megállapításokat is tartalmaz.

valamilyen keretek között. Például, a Büntető Törvénykönyvet követve, kizárólag utólagosan lehet hálapénzt elfogadni. Előre pénzt kérni (vagy elfogadni) a Btk. szerint évtizedek óta bűncselekmény (egészségügyi szakjogász, interjú 2019).

A hálapénz káros hatásai

Cseh Katalin (politikus, szülész-nőgyógyász, egészségügyi közgazdász) szerint „*az egészségügyi rendszer torzulását sokszor az okozza, hogy az ellátást a hálapénz mozgatja*”. A hálapénz veszélyezteti az egészségügyi költségvetés transzparenciáját, ellehetetleníti a szolgáltatók elszámoltathatóságát és a források hatékonytalan felhasználásához vezet (Baji et al. 2013). A hálapénz egyenlőtlen rendszert tart fenn a páciensek és az egészségügyi dolgozók között is. A páciensek esetében sérti a szolgáltatásokhoz való egyenlő hozzáférés lehetőségét, és növelheti a kiszolgáltatottságot, mivel a megvásárolt szolgáltatások csak informálisan kerülnek egyeztetésre, amik kikényszeríthetetlenek és számonkérhetetlenek (EMMA Egyesület 2016; Sági és Baji 2017).

Az egészségügyi dolgozók esetében, elsősorban a tapasztaltabb és a pályakezdő orvosok között szül feszültséget és teremt egyenlőtlenségeket a hálapénz. Cseh (interjú 2019) szerint a „*hálapénz miatt van az, hogy a fiatal orvosok nem jutnak beteghez, nem tudnak gyakorolni, ezért sokan elmennek külföldre, mert az orvoslás, a műtét olyan, hogy minél többet gyakorlod, annál jobb vagy benne. Ezért is van ilyen nagy kiszolgáltatottság a főorvosi réteg felé. Az orvos-báró jelenség teljes mértékben létezik. Ezért is van az, hogy nagyon sok fiatal gyakran úgy érzi, hogy az orvosi kamara nem képviseli őket.*”

A hálapénzzel kapcsolatos attitűdök

A Szinapszis és a Rezidensek és Szakorvosok Szakszervezete (Reszasz) 2013-ban készített, majd 2016-ban megismételt kutatásából az derül ki, hogy változik a paraszolvencia megítélése az orvosok körében, és a rezidensek külön lekérdezése alapján további változás várható a jövőben. A felmérés szerint bő három év alatt 19 százalékról 33 százalékra nőtt a paraszolvenciát teljes mértékben elutasító orvosok aránya (szinapszis.hu 2017). Az orvosok 94 százaléka elutasítja a hálapénzrendszert, azonban 61 százalékuk ennek ellenére úgy érzi, hogy kénytelen elfogadni, 5 százalékuk morálisan elfogadhatónak és 1 százalékuk természetesnek gondolja a hálapénz jelenségét (szinapszis.hu 2017).

Az orvosok véleménye a betegek attitűdjéről is azt tükrözi, hogy az orvostársadalom egyre inkább tisztában van a hálapénz ellátásra gyakorolt negatív hatásaival. A két kutatás eredménye azt mutatja, hogy míg „2013-ban minden harmadik orvos gondolta úgy, hogy a hálapénz ténylegesen a hála kifejezésének megnyilvánulása” addig a 2016-os felmérésben ez 17 százalékra csökkent (szinapszis.hu 2017). Ellenben 32 százalékra nőtt azoknak az aránya, akik szerint a betegek úgy gondolják, hogy hálapénz fizetése nélkül nem részesülnek megfelelő szintű ellátásban (szinapszis.hu 2017). A gyakorlatban meglehetősen ambivalens tendenciák figyelhetők meg, míg a kórházak többnyire élnek a 2012-es munkatörvény adta lehetőséggel²⁶, és engedélyezik a hálapénz elfogadását (bár ez is tekinthető a paraszolvencia legális keretek közé terelésének), addig egyre több kórházi osztály igyekszik magát hálapénzmentessé tenni (Cseh, interjú 2019).

²⁶ Lásd: <https://hir.ma/18-2/halapenz-tamogatasa-magyarorszagon-korhazi-vezetoktol-terkep/710137>

Hálapénz a szüléset-nőgyógyászatban

Magyarországon nagymértékben csökkent a csecsemőhalálozás az utóbbi években, mára megközelítve az európai uniós átlagot²⁷ (Eurostat 2016), azonban a várandósgondozás továbbra is finanszírozási gondokkal küszködik. A European Policy Brief 2013-as kiadványa szerint egyenlőtlen és szakszerűtlen a forráseloszlás. Az ellátást az indokolatlan mennyiségű beavatkozás jellemzi, gyakran figyelmen kívül hagyva azok jelenlegi tudományos megítélését. Feltűnő például a császár- és gátmetszések kiemelkedően magas aránya, a csecsemő anyától való elválasztása a szülés után vagy a nem páciensközpontú ellátás (European Policy Brief 2013; Sági és Baji 2017; Lőrincz, interjú 2019). Részben ezeknek a felismerése vezetett a 7,9 milliárd forintot elérhetővé tévő „családbarát szüléset” állami pályázat kiírásához, amire olyan szülésetek jelentkezését várják, amelyek elsősorban infrastrukturális fejlesztéseket szeretnének véghezvinni (kormany.hu 2018).

A hálapénz mértéke és elterjedtsége a szülésetben

A várandósgondozás az egyike azoknak az egészségügyi ellátásoknak, ahol a hálapénz különösen elterjedt (egészségügyi szakjogász, interjú 2019; Sági és Baji 2017; Bognár et al. 1999). Annak ellenére, hogy a „várandósgondozás és a szülés a társadalombiztosítás által finanszírozott ellátás” a TÁRKI 2007-es kutatásában a megkérdezettek több mint fele (55 százaléka) nyilatkozott úgy, hogy „kivétel nélkül mindenki ad a szülésetorvosnak hálapénzt” (TÁRKI 2007, Sági és Baji 2017, 84). A European Policy Brief (2013) becslése szerint Magyarországon a várandós nőknek nagyjából a 60 százaléka fizet hálapénzt az orvosoknak. Lőrincz (interjú 2019) szerint „a szülésetben azért nagyon különös dolog a hálapénz, mert teljesen kint van az asztalon”.

Sági és Baji (2017) online fórumokon végzett indikatív kutatása a következőket állapította meg. A vizsgált bejegyzések alapján azok közül, akik fizettek hálapénzt 64 százalék csak az orvosnak fizetett, 28 százalék az orvosnak és a szülésetnőnek is fizetett, és csak 5 százalékot tett ki azok aránya, akik csak a szülésetnőnek fizettek hálapénzt. Sági és Baji (2017) kutatása szerint átlagosan 50 000 forintot fizetnek a nő hálapénz gyanánt, míg más források a szüléset megelőző vizit árát 5 ezer és 20 ezer forint közé teszik, aminek a tízszeresét, azaz 50 ezer és 200 ezer forint közötti összeget kitevő hálapénzt szokás fizetni a szülésetért. Ezen felül a szülésetnőnek további 50 – 60 ezer forintot adnak (Mizsur 2016; Kun 2017; Ámon 2018). A „hozzászólásokból az derül ki, hogy a kifizetett összeg nagyságára leginkább a páciens anyagi helyzete van hatással” (Sági és Baji 2017, 90).

A hálapénzt elsősorban a fogadott orvos miatt fizetik a várandósgondozásban (Lőrincz, interjú 2019). Sági és Baji (2017) felmérésében az összes vizsgált esetből 13-an (26 százalék) döntöttek úgy, hogy nem fogadnak orvost, és az ügyeletes orvosnál szülnék: „ebbe a 13 esetben tartozik 5 olyan eset, aki fizetett, és 8 olyan, aki nem fizetett hálapénzt” (Sági és Baji 2017, 89). Mind a hálapénz, mind pedig a fogadott orvosnál történő szülés a biztonságérzet növelését és a jobb(nak remélt) ellátás elérését szolgálják.

A megkérdezett szakértők szerint a hálapénz fizetésére való hajlandóságot tovább növeli a „speciális élethelyzet”, amibe a várandósság és a szülés alatt kerülnek a nők (és családjuk). Ilyenkor még „ha rendben is mennek a dolgok és 95%-os biztonság van, még akkor is

²⁷ Európai Unióban átlagosan 1000 élve született csecsemőből 3,6 éli meg az egy éves kort, Magyarországon ez az arány 3,9 / 1000. 2012-ben 3,8/1000 és 4,9/1000 volt. (eurostat 2016)

hajlandó az ember 100-200 ezer forinttal megfejelni, hogy 98%-os biztonságot érjen el” (egészségügyi szakjogász, interjú 2019).

Bizalomhiány – orvosválasztás

Tehát a biztonságérzet vásárlását hálapénzen keresztül a szülészetben elsősorban a választott orvost jelenti. Lőrincz (interjú 2019) szerint egészen egyszerűen a szülészetben egy fajta „védelmi pénzről” beszélhetünk, ami a legkritikább esetben (csak) a hálát fejezi ki, sokkal inkább a „félelmet attól a bizonytalanságtól, hogy nem tudják, hogy mi történik velük, ha nincs saját orvosuk, ami már önmagában nagyon komoly rendszerszintű problémára utal”. Hozzáteszi azonban, hogy „a számok azt mutatják, hogy a szülés élménye nem lesz feltétlenül jobb attól, hogy van választott orvos vagy szülésznő: sőt vannak, akik azt mondják, hogy jobban jár az ember, ha ügyeletre megy, mert az az orvos legalább nagyobb eséllyel aludt az előző éjszaka” (Lőrincz, interjú 2019).

Az EMMA Egyesület munkatársa, az interjúbán (2019) elmondta, hogy az ő tapasztalataik is azt mutatják, hogy „a legtöbb nő szeretne és választ is saját orvost”, amire „többféle motivációjuk lehet”. A legfontosabbak közé sorolta, hogy „a várandósság folyamata alatt nagyobb döntési szerephez jusson a nő”. Továbbá a várandósság teljes ideje alatt megnyugtató tud lenni az, hogy rendelkezésre áll olyan orvos, akihez fordulni lehet, aki megbízható, és objektív felvilágosítással szolgál (EMMA Egyesület munkatársa, interjú 2019). Fontos azonban megjegyezni, hogy jelenleg a hazai várandósgondozásban alapvetően a védőnőnek kell ellátnia ezeket a feladatokat. A megkérdezett bagi nők²⁸ ki is emelték a védőnő fontos szerepét, aki ellátta őket a szükséges információkkal és egyértelműen pozitívan nyilatkoztak róla, kedvesnek és figyelmesnek jellemezték. Az ellátás minősége azonban, annak kontrollálatlansága miatt, a szerencsén is múlik.

Bár a választott orvos nagyobb biztonságérzetet nyújthat a várandós nőnek, alapvetően semmi garancia nincs rá, hogy valóban a megbeszéltek szerint fog zajlani a szülés, vagy hogy biztosan jelen lesz a választott orvos. *“Hogy mi fog történni azzal a pénzzel, amit én illegálisan kifizettem, az hatalmas lutri”* – mondja Lőrincz (interjú 2019) és hozzáteszi – *“Sokan keresnek meg minket úgy, hogy volt választott orvosom és megbeszéltek, hogy én nem szeretnék gátmetszést, de az utolsó pillanatban azt mondta, hogy mégis, vagy azt mondta az orvos, hogy én nem fogok itt órákig várakozni és akkor repesszük meg a burkot. A levelek inkább azt mutatják, hogy nem segít a választott orvos”*.

Szolgáltatások és szükségtelen beavatkozások

Magyarországon a szabad orvosválasztás ténylegesen az orvos személyének a szabad kiválasztását jelenti, míg a szülésznő megválasztása másodlagos jelentőségűnek tűnik. Ezzel szemben az Európai Unió számos más tagállamában az orvos személye sokkal kisebb jelentőséggel bír, hiszen a komplikációmentes születeket a szülésznő vezeti le,²⁹ míg ha orvosra van szükség, akkor a szülés idején éppen szolgálatban lévő orvos fogja vezetni a szülést. Az orvos pedig, legalábbis szerencsés esetben, azoknak a preferenciáknak megfelelően vezeti a szülést, amelyeket a szülő nő előre vagy a szülés menete közben

²⁸ A BAGázs nonprofit szervezet segítségével olyan bagi nőkkel készítettünk interjút, akik a bagi roma-telepen élnek és a közelmúltban született gyerekek.

²⁹ Bár a képzettségei és kompetenciái eltérőek, a következő EU tagállamokban orvos jelenléte nélkül is vezethetnek le komplikációmentes, élettani szülést szülészek: Ausztria, Belgium, Dánia, Egyesült Királyság, Franciaország, Finnország, Görögország egyes részei, Írország, Luxemburg, Németország, Olaszország, Portugália, Spanyolország, Svédország. (Deloitte & Touche 2001)

meghatároz. Magyarországon sokkal kevésbé egyértelmű a szülés lefolyása, és az eddigi kutatások és az interjúk is azt mutatják, hogy a hálapénz sok esetben szükségtelen beavatkozásokhoz vezet: indokolatlan császármetszéshez, indokolatlan gátmetszéshez vagy a szülést felgyorsító oxitocin indokolatlan alkalmazásához.

A császármetszések aránya világszerte növekszik, Magyarország pedig a listavezetők közt van az Európai Unióban. Magyarországon „az összes szülés közt a császármetszések országos aránya 1990-ben 10 százalék körüli volt, a 2000-es évek elejére megduplázódott, 2006-ban már közel 30 százalék, az Országos Egészségbiztosítási Pénztár adatai szerint 2015-ben pedig már 39 százalék volt. Nemzetközi kutatások szerint a valóban indokolt császármetszések az összes szülés 15-19 százalékát teszik ki” (Munk 2016a, Munk 2016b a WHO³⁰ és az OEP adatai alapján). A császármetszések magas aránya több okkal is magyarázható: a császármetszés jobban időzíthető, tehát fogadott orvos esetén biztosítható, hogy a választott orvos munkaidejében történjen. Egyre több nő választja éppen emiatt a császármetszést. Az egészségbiztosítási pénztár a császármetszés után magasabb összegű térítést fizet, mint a sima hüvelyi szülés után, ami szintén a császármetszések gyakoribb alkalmazására ösztönöz. Farfekvéses szülések spontán levezetése kockázatos, ezt egyre kevesebb orvos vállalja, ami újfent növeli a császármetszések számát, amit az is tovább szaporít, hogy egyre több olyan nő vállal gyereket, aki valamilyen a gyermekvállalás szempontjából kockázatot jelentő egészségügyi problémával küzd. Nem utolsósorban a hálapénz is fontos szerepet játszik a császármetszések számának növekedésében. (Munk 2016a, Munk 2016b a WHO és az OEP adatai alapján).

A gátmetszés szintén az indokolatlanul gyakran alkalmazott beavatkozások közé tartozik: *„van olyan kórház, ahol az a belső szabály, hogy minden első szülésnél csinálnak gátmetszést, annak ellenére, hogy a WHO cirka 20 éve leírta, hogy a rutinszerű gátmetszés káros és kerülendő”* (Lőrincz, interjú 2019, WHO 2018). Jelentősek az ellátásbeli különbségek és gyakoriak az orvos-szakmailag megalapozatlan döntések – hangsúlyozta Lőrincz (2019), aki hozzátette, kutatások bizonyítják, hogy dominó-elven, egymást követik a különböző beavatkozások a szülés alatt: méhszájtágítás, burokrepszés, oxitocin adagolása, stb. Ehhez hozzátartozik az is, hogy sokszor *„úgy érzi az orvos, hogy muszáj csinálnia valamit, mert adtak neki pénzt, tehát tenni kell valamit. Pedig a legtöbb szülésnél semmit nem kéne tenni, csak ülni kéne és várni, de hát az nyilván fura, hogy valakinek azért fizet az ember, hogy csak üljön és várjon, de van ilyen”* (Lőrincz 2019).

Megkülönböztetés a várandósgondozásban, avagy mi történik azzal, aki nem fizet hálapénzt

Az egészségügyi korrupciónak, amint a korrupciónak általában azok a legnagyobb elszennvedői, akik amúgy is kiszolgáltatottabbak. Őket terhelik leginkább az extra kiadások és ők azok, akik legkevésbé tudnak fellépni a hatalmi pozícióban lévő szereplőkkel szemben, ha igazságtalanságot tapasztalnak.

A szakértők álláspontja és a korábbi kutatások megállapításai egybehangzóan azt támasztották alá, hogy hálapénz fizetésével nem lehet törvénytörően előnyhöz jutni. vagyis aki fizet, nem feltétlenül jár jobban, mint az, aki nem fizet. Nem áll rendelkezésre azt alátámasztó bizonyíték, hogy *„a hátrányos eljárás annak a következménye, hogy nem adott valaki hálapénzt”* (egészségügyi szakjogász, interjú 2019). Az viszont jellemző, hogy aki fizet, az

³⁰ WHO – World Health Organization, azaz az Egészségügyi Világszervezet

több figyelemben részesül, aki pedig nem, az gyakran érzi úgy, hogy magára hagyták. Ez derül ki Sági és Baji (2017) online fórum vizsgálatából, valamint az EMMA Műhely (2016) roma nők szülészeti élményeit kutató tanulmányából. Ezt igazolja továbbá az általunk megkérdezett egyik bagi roma nő elbeszélése is. Ez az interjúalany arról számolt be, hogy miután elfolyt a magzatvíze, ám nem indult be a szülés, az orvos magára hagyta a több mint tízórás vajúdas során, és semmiféle információt vagy támogatást nem kapott. Az orvos azt követően tért vissza a vajúdos nőhöz császármetszést végezni, hogy a nő családja 50 000 forintot adott neki.

Fontos megjegyezni, hogy az egészségügyi szolgáltatásokat általánosságban vizsgáló felmérések tanulságai alapján az ellátás minőségében megfigyelhető különbségben a páciens roma származása valószínűsíthetően jelentősebb szerepet játszik, mint az, hogy fizet-e hálapénzt. A roma nők várandósgondozásban tapasztalt hátrányos megkülönböztetése egyértelműen kirajzolódik az EMMA Egyesület (2016) fent említett kutatásából.

Jó gyakorlatok, közpolitikai javaslatok, alternatívák

Egyértelműen megállapítható, hogy a hálapénz igen komoly mértékben jelen van, és súlyos károkat okoz a szülészeti-nőgyógyászati ellátásban. A szülészeti-nőgyógyászati ellátásban a hálapénz logikája összességében nem tér el a többi fekvőbeteg ellátást igénylő helyzetben megszokottól. Ebben szinte minden megkérdezett szakértő egyetértett és úgy vélték, hogy mivel az egészségügy egészét érintő problémáról van szó, holisztikus választ érdemes keresni. *„Nem elég az egészségügyet rendbe tenni, mert ezek ösztársadalmi jelenségek, amik itt is lecsapódnak, talán annyit lehet elérni, hogy az egészségügy ne legyen gyűjtőhelye a korrupciós jellegű problémáknak”* (egészségügyi szakjogász 2019).

Több megkérdezett szakértő is felhívta ugyanakkor a figyelmet a szülészet egyik sajátosságára, nevezetesen arra, hogy a többi orvoslasi szakterülettel szemben a szülészet nem patológiai esetekkel foglalkozik, vagyis nem beteg embereket gyógyít. Amennyiben a szülés során nem lép fel komplikáció, „természetes” folyamatról beszélhetünk, aminél (többnyire) nincsen szükség orvosi beavatkozásra, sőt, akár az orvos jelenléte sem elengedhetetlen.

Ezeknek megfelelően ez a tanulmány nem tér ki az egészségügy egészét érintő reform javaslatoknak a megvitatására. Tény, hogy a transzparens várólisták, a többlépcsős biztosítási rendszer, a hálapénzt elfogadó orvosok szankcionálása, az ügyfélszemlélet és/vagy különböző típusú díjfizetések bevezetése vagy az egészségügy költségvetésének növelése mind-mind elengedhetetlen lenne az egészségügyi ellátás érdemi javítása és a hálapénz jelenség felszámolása érdekében. Tanulmányunkban a szülészeti praxisban specifikus jelentőséggel bíró kérdésre vonatkozó javaslatot fogalmazunk meg. Mindkét megoldás az orvosi munkaerő költséghatékony felhasználásán keresztül javasolja visszaszorítani a várandósgondozásban jelenlévő bizalomhiányt, ami a hálapénzt előidéző leginkább meghatározó tényező. A tanulmány szerzői úgy vélik, hogy az orvosválasztás és a bábai szemlélet az a két terület, amelynek az elterjedése az ellátás minőségének a javítása útján elősegítheti a specifikusan a szülészetre jellemző korrupció visszaszorítását.

I. Orvosválasztás?

Azt gondolom, hogy a hálapénz kiszűrésének érdekében talán ideálisabb lenne, ha nem lehetne orvost választani, viszont a jelenlegi magyarországi viszonyok mellett (...) könnyen lehet, hogy fennmaradna ez a szűrkezőna, mert sokszor egyszerűen nem bíznak a magyar betegek az alapellátásban, és hajlamosak lennének kikerülni a rendszert. (Cseh, interjú 2019)

Mi ebben szocializálódtunk, hogy kell választani orvost és akkor Ő ott lesz majd a szülésnél és akkor Ő majd csinál egy gátmetszést, mert azt kell. És fel sem merül sokakban, hogy ez nem biztos, hogy kell. (Lőrincz, interjú 2019)

A tanulmányban összefoglaltak alapján az orvosválasztás (a jelenlegi formájában legalábbis) káros hatással van a szülészeti ellátásra, egyenlőtlenségeket okoz és növeli a kiszolgáltatottságot. A hálapénz intézménye teljességgel nélkülözi a transzparenciát, ezért a hálapénzen vásárolt „szolgáltatás” nem számonkérhető. A páciens semmilyen biztosítékot nem kap arra, hogy a pénzéért az elvárt szolgáltatásban fog részesülni. Továbbá az orvosválasztás rendszere olyan lehetetlen helyzeteket eredményez, amelyekben kivédhetetlen a paraszolvencia fizetése. A választott orvosnak akár munkaidőn kívül be kell ugrania, vissza kell térnie a szabadságáról, vagy ha ezt el akarja kerülni, akkor a munkaidejére kell időzítse a szülést császármetszés adott esetben orvosilag teljességgel indokolatlan alkalmazásával. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy a jelenlegi viszonyok és az általános beidegződések mellett nem lehet egyik napról a másikra megszüntetni ezt a rendszert. Ugyanakkor a bizalom helyreállítása, és az egyenlő bánásmód megteremtése érdekében bevezetett intézkedéscsomag nem nélkülözheti az orvosválasztás lehetőségének a megszüntetését sem. Ennek egy formája lehet a bábai szemlélet, ami költséghatékonyabban képes felhasználni az egészségügyi munkaerőt.

II. Bábai szemlélet

Ha elkészül az országos szülészeti irányelv, akkor egészen biztosan nem lehetne mást leírni benne, mint azt, hogy szülésznőknek kell ott állni a szülőágyánál. Innentől fogva a társadalombiztosítás meg tudná azt csinálni, hogy egyszerűen nem fogja finanszírozni az orvosi jelenlétet ezeknél az eseteknél – innen már el lehetne indulni. Érdekellentétet kell létrehozni, mert a nőknél nem lehet azt levérni, hogy ne fizessetek, mert ez strukturális probléma, amit nem lehet letolni az asszonyok nyakába, mert neki az az 1-2 szülésélménye van. (Lőrincz, interjú 2019)

A bábai szemlélet értelmében a komplikációmentes, élettani szülésnél nincs szükség arra, hogy jelen legyen orvos, főleg nem akkor, amikor a vajúdás akár 1-2 napig elhúzódik. „A világ nagyobb részén nincsen jelen szülész-nőgyógyász az élettani szüléseknél, mert semmi keresnivalója ott, hiszen ez szülésznői kompetencia. És pont a hálapénz az, ami itt tartja az orvosokat a szülőszobán, mert ez egy iszonyú jó pénz.” (Lőrincz interjú 2019).

A bábai szemlélet költséghatékony megoldás. Nem a legdrágább munkaerőre terheli a komplikációmentes szülés levezetését, az orvos ugyanis csak akkor lép közbe, amikor valamilyen jel komplikáció lehetőségére utal. Másrészt „*azt mutatják a kutatások, hogy kevesebb beavatkozással szülés fordul elő ott, ahol az orvos nem vesz részt a szülés vezetésében. Ez megint csak költséghatékony, meg azt is tudjuk, hogy a szülés élmény szempontjából nem mindegy, hogy ott hányszor matatnak beléd és mennyi felesleges beavatkozást végeznek el*” (Lőrincz interjú 2019).

Nem kétséges, hogy elengedhetetlen az egészségügyi szakdolgozók bérének az emelése is. Kásler Miklós, az emberierőforrás-minisztere szerint 1,5 – 2 millió forintba kellene emelni az orvosok fizetését (Országgyűlési Jegyzőkönyv 2018. május 14.). Ezzel az orvosok többsége már ki is egyezne – mondja az egészségügyi szakjogász (interjú 2019). Más kérdés, hogy az orvosi fizetések akár radikális emelése sem fogja önmagában megszüntetni a hálapénz jelenségét, hiszen itt nem csak pénzkérdésről van szó. Mi sem mutatja ezt jobban, mint az a tény, hogy egyes orvosok, és a szülészet-nőgyógyászat az egyik legérzékenyebb terület ilyen szempontból, az említett 1,5 – 2 millió forintos összegnek a sokszorosát keresik meg hálapénz formájában. A lobbierő ezeknél az orvososoknál koncentrálódik, ezáltal az orvosi kamara egy része nem érdekelt a változásban, hiszen a befolyásos orvosok elesnének a bevételeik jelentős részétől (Cseh, interjú 2019; egészségügyi szakjogász, interjú 2019). Tehát *„addig nem fog a nőgyógyászok érdekében állni a bábai szemléletű szülészeti ellátás bevezetése Magyarországon, amíg ők [a jelenlegi rendszerben ilyen] borzasztóan jól élnek* – mondja Lőrincz (interjú 2019).

4. Összegzés és következtetések

Tanulmányunkban a nők elleni erőszak és a szülészeti hálapénz korrupciós összefüggéseit vizsgáltuk és arra kerestük a választ, hogy miben szenvednek hátrányt a nők a korrupció miatt ezeken a területeken. Megállapítottuk, hogy a korrupció mind a két vizsgált területen rendszerszerű. A korrupció mélyen beépül a hatalmi rendszerbe, és mintegy fenntartja azt. Ha megértjük a probléma strukturális voltát, látjuk, hogy bizonyos társadalmi csoportok tagjai anyagi előnyre tesznek szert azáltal, hogy kihasználják más társadalmi csoportok tagjait. Ebben egyes társadalmi intézmények is támogatják őket, tudatosan, vagy önkéntelenül. Bár témáink régóta megosztják a közvéleményt, és felkeltik a sajtó érdeklődését, néha pedig megjelennek a közpolitikai reformokról szóló vitákban is, jelentős javulás nem tapasztalható.

A megértés egyik legfontosabb feltétele a rendelkezésre álló nemek szerint bontott adatok és a társadalmi nemekre érzékeny kutatások számának növelése. Egy kelet-közép-európai/kelet-európai összehasonlító kutatás segíthetne jobban megérteni a hasonló háttérből induló országok eltérő fejlődésének az okait. Segíthetne továbbá a különböző közpolitikai megoldások közül kiválasztani azokat, amelyek a legsikeresebbek lehetnének Magyarországon is. Bizonyos európai jó gyakorlatok segíthetnék a szakpolitikásokat a korrupció nőkre gyakorolt negatív hatásának visszaszorításában. Jó gyakorlatok mellett a létező nemzetközi egyezmények, irányelvek tényleges alkalmazása is jelentős javulást hozhatna.

Végül meggyőződésünk, hogy a gyermeklányok és nők aktív bevonása a megoldásba nélkülözhetetlen. Hallgassuk meg az ő történeteiket, adjunk hitelt tapasztalataiknak, biztosítsunk teret arra, hogy beleszólhassanak az új közpolitikák kidolgozásába, és támogassuk az őket képviselő (női) civil szervezeteket. Ha így teszünk, több nő kerül döntési helyzetbe saját sorsát, választásait illetően. Tény, hogy csökken a korrupció mértéke azokban az országokban, amelyekben több a női döntéshozó, még ha a feldolgozott szakirodalom megosztott is abban, hogy vajon mi ennek a jelenségnek az oka, sőt, az is vita tárgya, hogy e két tényező között kimutatható-e bármilyen összefüggés. Érdemes esélyt adni ennek, az egész társadalom javára.

5. Felhasznált Irodalom

AEK - Állami Egészségügyi Ellátó Központ - Emberi Erőforrás-fejlesztési Főigazgatóság.

Letöltés dátuma: 2019. február 28, forrás: <https://www.enkk.hu/hmr/index.php/migracios-statisztikak/eves-statisztikak>

ÁJBH (2011) Az Alapvető Jogok Biztosának jelentése az AJB 1472/2011 számú ügyben (a gyermekmunka tilalmazott eseteiről, különös tekintettel a gyermekprostitúcióra) ÁJBH (2018a) Az Alapvető Jogok Biztosának jelentése az AJB 75/2018 számú ügyben (a gyermekvédelmi közvetítő eljárásról) Forrás:

https://www.ajbh.hu/documents/10180/2805034/Jelent%C3%A9s+a+gyermekv%C3%A9delmi+k%C3%B6zvet%C3%ADt%C5%91i+elj%C3%A1r%C3%A1sr%C3%B3l+75_2018/951d1011-e4b8-417d-52b6-d0f164f12b07?version=1.0 (Letöltés dátuma: 2019 március 1).

ÁJBH (2018b) Az Alapvető Jogok Biztosának jelentése az AJB-1485/2018 számú ügyben (a gyermekprostitúcióról)

http://www.ajbh.hu/documents/10180/2805034/Jelent%C3%A9s+a+gyermekprostit%C3%B3ci%C3%B3+elleni+fell%C3%A9p%C3%A9s%C5%91+1485_2018/aa4cd113-7062-a8b6-8ae7-253c4ef33352?version=1.0 (Letöltés dátuma: 2019. március 2.)

Ámon, K. (2018, október 7). *Anyák, szülészeti erőszak és hálapénz-rendszer*. Forrás: <https://merce.hu/2018/10/07/anyak-szuleszeti-eroszak-es-halapenz-rendszer/>

Anticorrp (2017) *Anticorruption Policies Revisited: Global Trends and European Responses to the Challenge of Corruption*- [Az antikorrupciós közpolitikát felülvizsgálata. Milyen választ adnak globálisan és Európában a korrupció kihívására?] Eu 7th. Framework Program for Research and Development, 2012-2017 On-line: <http://anticorrp.eu/> (Letöltés dátuma: 2019.február 1)

ATGender. (2015). *Translating Gender. The Uses and Abuses of the Sex/Gender Distinction*, ATGender, Athena Network, 2015 December 23. (Letöltés dátuma: 2019.január 5.) <https://atgender.eu/wp-content/uploads/sites/207/2015/12/Translating-Gender-2012.pdf> Baji, P., Pavlova, M., Gulácsi, L., & Groot, W. (2013). Exploring consumers' attitudes towards informal patient payments using. *BMC Health Serv Res*, 13(62).

Baji, P., Pavlova, M., Gulácsi, L., és Groot, W. (2013). Exploring consumers' attitudes towards informal patient payments using. *BMC Health Serv Res*, 13(62).

Baji, P., & Gulácsi, L. (2012). A helyzet változatlan – egy reprezentatív kérdőíves felmérés eredményei a magyar lakosság. *Egészségügyi Gazdasági*, 4, 30 – 41.

Barhouse, A., Hoyland, H. és Limon, M. (2018) *Corruption: A Human Rights Assessment. Policy Brief*. Universal Rights Group.

Batory A., Sitter N., Krizsan A, Zentai V.(2017) *Backsliding in area of constitutional safeguards and independent institutions, corruption control, and general equality and minorities.*

Bauhr, M., Charron, N. and Wangnerud, L. (2018). *Close the political gender gap to reduce corruption. How women's political agenda and risk aversion restricts corrupt behaviour*. U4 Anti-corruption. CMI Chr. Michelsen Institute. Forrás: <https://www.u4.no/publications/close-the-political-gender-gap-to-reduce-corruption.pdf> Letöltés dátuma 2019 január 7.

Betlen, A. (2017) Navigare necesse est.
<https://iphigeniablog.wordpress.com/2017/03/08/navigare-necesse-est/>

Betlen, A. (2018) Dicséretes elégtelen: így vizsgázott a kormány a nőket érő erőszak elleni fellépésből. <https://merce.hu/2018/12/08/dicseretes-elegtelen-igy-vizsgazott-a-kormany-a-noket-ero-eroszak-elleni-fellepesbol/>

Bezlov, T., Yordanova M, és Stoynova N. (2016) *Corruption and the trafficking of women: The case of Bulgaria*. Anticorrp. Online: <http://anticorrp.eu/publications/corruption-and-trafficking-in-women-the-case-of-bulgaria/> (Letöltés dátuma: 2019. február 6.)

Bognár, G., Gál, R. I., & Kornai, J. (1999). *Hálapénz a magyar egészségügyben*. Budapest: TÁRKI

European Policy Brief (2013). *The price of childbirth, out-of-pocket payments for maternity care in Central and Eastern Europe*. ASSPRO CEE 200

Charron, N., Lapuente, V., és Rothstein B. (2011) *Measuring quality of government and subnational variation*. Brussels: European Commission, Commission of Regional Development, Directorate-General for Regional and Urban Policy.

Charro, N, Lapuente, V., és Rothstein, B (2013) *Quality of government and corruption from a European perspective: A comparative study of good government in EU regions*. Edward Elgar.

Cheema R. (2016) Black and Blue Bloods: Protecting Police Officer Families from Domestic Violence. *Family Court Review* Volume 54, Issue 3. pp.487-500.

Cho, S-y, Dreher, A és Neumayer, E. (2013) Does Legalized Prostitution Increase Human Trafficking? *World Development* 41 (1) 2013 pp.67-82-

Dés, F. (2018) „470-et adott és csak egy kicsit foljtozott”- Szegénységben élő nők a félperiféria és a centrum között. Prostitúcióban élő magyar nők Zürichben. In: *Fordulat* 24. *Társadalmi reprodukció. Az élet újratermelése a kapitalizmusban*.

Dollar, D., Fisman, R. and Gatti, R. (2001). Are women really the “fairer” sex? Corruption and women in government. *Journal of Economic Behavior & Organization*. 46(4), pp. 423-429.

#Corruptiontoo. *Why gender matters for anticorruption?* B20, C20 és W20 közös állásfoglalás. Forrás: <https://civil-20.org/c20/wp-content/uploads/2018/10/Joint-Statement-Gender-and-Corruption-1.pdf> (Letöltés dátuma: 2019 február 11.)

Cvetanoska, L. (2015). "Corruption control in Central and Eastern Europe: The influence of European Union enlargement conditionality in the Czech Republic, Macedonia and Romania". *The Journal of the Open Society Scholarship Programs: Scholar Forum*;

Deloitte & Touche. (2001). *Midwifery in Europe: An inventory in fifteen EU-member states*. Bilthoven: The European Midwives Liaison Committee.

Easary, J. és Chirillo, G. (2013) „Fairer sex” or purity myth? Corruption gender and institutional context.” *Politics and Gender*, 9: 361-389.

Esarey, J. és Schwindt-Bayer, L. (2018). *Estimating Causal Relationships Between Women’s Representation in Government and Corruption*. Working Paper.

<http://www.justinesarey.com/gender-corruption-and-causality.pdf>. (Letöltés dátuma: 2018 december 27)].

EMMA Egyesület (2016). *Roma nők helyzete és lehetőségei a szülészeti ellátásban*. Budapest: Születésháza Egyesület.

Eurostat (2016). *Infant mortality rate (per 1000 live births)*. Letöltés dátuma: 2019. március 1, forrás: Eurostat:

<https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/graph.do?tab=graph&plugin=1&pcode=tps00027&language=en&toolbox=data>

Goetz, A.M. (2007). Political Cleaners: Women as the New Anti-Corruption Force? *Development and Change*. 38(1), pp. 87-105.

Herman, J.L. (2003) *Trauma és gyógyulás. Az erőszak hatása a családon belüli bántalmazástól a politikai terrorig*. Háttér Kiadó – Kávé Kiadó – NANE Egyesület,

Holmes, L. (2009). Human Trafficking and Corruption: Triple Victimization. In C. Friedendorf, *Strategies against Human Trafficking: The Role of the Security Sector* (pp-83-114), Geneva Center for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF) <https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/Trafficking%2520Complete.pdf> (Letöltés dátuma 2019.január 4.)

Holzworth-Munroe, A, Beck, C.J.A, Applegate, A. (2010) The Mediator's Assessment of Safety Issues and Concerns (MASIC): A Screening Interview for Intimate Partner Violence and Abuse Available in the Public Domain. *Family Court Review* 48(4), pp.646-662. Online: www.researchgate.net/publication/227667044_The_Mediator's_Assessment_of_Safety_Issues_and_Concerns_MASIC-A-Screening_Interview_for_Intimate_Partner_Violence

hvg.hu (2018. február 13). *Egészségügy 2018: egyetlen mutatót sem találtunk, amelyből jó hírt lehet fabrikálni*. Letöltés dátuma: 2019. február 28, forrás: https://hvg.hu/itthon/20180213_egeszsegugy_2018

Iványi, K. Szerk.(2008) *A büntetőügyekben alkalmazható közvetítői tevékenység bevezetésének tapasztalatai Magyarországon*. Partners Hungary Alapítvány. Johnson, N. E., Sacuzzo, D. P., Koen, W. J.(2005) „Child Custody Mediation in Cases of Domestic Violence: Empirical Evidence of a Failure to Protect." *Violence Against Women*. (2005) 11: 1022–1053.

kormany.hu. (2018, szeptember 14). *Október közepéig lehet pályázni a családbarát szülészeti ellátások kialakítására*. Retrieved from Egészségügyért Felelős Államtitkárság: <http://www.kormany.hu/hu/emberi-eroforrasok-miniszteriuma/egeszsegugyert-felelos-allamtitkarsag/hirek/oktober-kozepeig-lehet-palyazni-a-csaladbarat-szuleszetek-kialakitasara>

kormany.hu. (2019. február 28). *Sajtóközlemény*. Letöltés dátuma: 2019. március 1, forrás: Emberi Erőforrások Minisztériuma: <http://www.kormany.hu/hu/emberi-eroforrasok-miniszteriuma/hirek/sajtokozlemeny20190228>

Kovács, E. (2013) *Nemek közötti eltérések a korrupció elfogadásába és gyakorlatában Európában*. Szegedi Tudományegyetem BTK, szociológia BA szakdolgozat. A szerző szíves közlése.

Kováts, E. (2018), 'Questioning Consensuses: Right-Wing Populism, Anti-Populism', és 'The Threat of "Gender Ideology"', *Sociological Research Online, SAGE*, No 1-11, 2018. december 29.) A sokjelentésű gender és elhallgatott ideológiai különbségeink politikai ára. <https://merce.hu/2018/12/29/a-sokjelentesu-gender-es-elhallgatott-ideologiai-kulonbsegeink-politikai-ara/> (Letöltés dátuma: 2019. január 5.)

KSH (2015). *Statistikai Tükör: Borravaló és hálapénz.*

Kun, V. J. (2017, december 19). *A meló elvégezve, hol a lóvé? – Elképesztő történetek a szülészet-nőgyógyászat amúgy is különös világából.* Forrás: <https://168ora.hu/itthon/a-melo-elvegezve-hol-a-love-elkepeszto-tortenetek-a-szuleszet-nogyogyaszat-amugy-is-kulonos-vilagabol-14180>

Lyday, C. (2001) *The Shadow Market in Human Beings: An Anticorruption Perspective.* 10th International Anti-Corruption Conference. Prague: Transparency international

Merkle, O. *Mainstreaming gender and human rights in anti-corruption programming.* U4 Helpdesk. Answer 2018:8. <https://www.u4.no/publications/mainstreaming-gender-and-human-rights-in-anti-corruption-programming> (Letöltés dátuma: 2019 február 12).

Mizsur, A. (2016, december 6). *Hogyan teszik tönkre a hálapénzes betegek a magyar egészségügyet.* Forrás: https://hvg.hu/itthon/20161206_halapenz_magyar_egeszsegugy_sebeszet_belgyogyaszat_sza_kambulancia_intenziv_osztaly

Misić, G. (2018) *Do regulations matter? Impact of political financing regulations on party corruption in Croatia and Serbia,* CEU Phd in Political Science. <https://pds.ceu.edu/sites/pds.ceu.hu/files/attachment/basicpage/478/misicgoranapp-dissertation2018corrected.pdf> (Letöltés dátuma: 2019 február 11.)

Munk, V. (2017) *Kéj utca-magyar szex euróért.* Bookline.

Munk, V. (2016a). *A Honvédban a legtöbb, Barcikán a legkevesebb a császármetszés.* index.hu. Letöltés dátuma: 2018. december 29, forrás: https://index.hu/belfold/2016/02/12/csaszarmetszes_szules_aranyok_infografika/

Munk, V. (2016b). *Elvileg nincs két egyforma szülés.* index.hu. Letöltés dátuma: 2018. december 29, forrás: https://index.hu/belfold/2016/03/08/csaszarmetszes_okok_korhazak/

OECD/EU (2018). *Health at a Glance: Europe 2018: State of Health in the EU Cycle.* Paris: OECD Publishing. Letöltés dátuma: 2019. január 28, forrás: https://doi.org/10.1787/health_glance_eur-2018-en

Ónody-Molnár, D. (2012) *Prostituáltak a társadalom legalján, Népszabadság* 2012.11.16.

Podumljak, M. (2016) *Corruption and the trafficking of women. The case of Croatia.* Anticorr. Online: <http://anticorr.eu/publications/corruption-and-trafficking-in-women-the-case-of-croatia/> (Olvasva 2019 február 11.).

PATENT (2009) *Milyen érvek szólnak a mediáció alkalmazása ellen a párkapcsolaton belüli erőszak esetén.* Online: https://nokjoga.hu/sites/default/files/filefield/mediacio-parkapcsolati-eroszak-eseten_0.pdf (Letöltés dátuma: 2019 január 11.)

PATENT (2016) *Bíróságok monitorozása a párkapcsolati erőszakkal érintett esetek kezelésében.* Online:

http://patent.org.hu/dokumentumok/kozpolitika_kutatas/zarotanutmany_magy_webre.pdf

(Letöltés dátuma: 2019 január 20.)

PATENT (2019) Az Áldozatvédelmi Irányelv gyakorlati megvalósulása párkapcsolati erőszak áldozatainak tapasztalatai alapján . Vicatis kutatási beszámoló: Magyarország. Online http://patent.org.hu/dokumentumok/kozpolitika_kutatas/VICATIS_kutatasi_beszamolo_2019.pdf (Letöltés dátuma 2019.február 28.)

Rédai, D., Sáfrány, R. és Tóth, H. (2005) *Családon belüli erőszak és bűnelkövetés. A családon belüli erőszak jelenségének kutatása női és férfi fogvatartottak körében.* MONA <http://mek.oszk.hu/15900/15957/15957.pdf> (Letöltés dátuma: 2019 február 6.)

Rij, Jorn Johannes Marinus van (2014) *The trafficking and sexual exploitation of native Hungarian speaking women in the Netherlands. A case study into the nature of forced prostitution and the modus operandi of organised crime groups involved in human trafficking in Europe.* Phd értekezés, Pécsi Tudományegyetem. Állam és Jogtudományi Kar <https://ajk.pte.hu/files/Jorn%20van%20Rij-PhD%20thesis.pdf> (Letöltés dátuma: 2019.február 7.)

Sági, C., & Baji, P. (2017). Hálapénz a szülészetben – egy kvalitatív vizsgálat eredményei. *Biztosítás és Kockázat*, 4(1), 82-97.

Sebhelyi, V. (2012) A prostitúcióban élő magyar nők keresztmetszeti vizsgálata Magyarországon s Svájcban. Szociális szolgáltatások fejlesztése prostitúcióban élő magyar nők részére Magyarországon és Svájcban. In: *Helyzetkép és teendő*, IRIS 2015

Sebhelyi, V.,-Varga –Sabján, D. (2016) Az emberkerkedelem kérdésére adott szakpolitikai válaszok Magyarországon az Európai Unió iránymutatásainak tükrében. In *A Magyar Női Érdekvédelem Szövetség Közpolitikai Ajánlásai bővített kiadás.*

Stepurko, T., Pavlova, M., Levenets, O., Gryga, I., és Groot, W. (2013). Inform al patient payments in matern ityhospitals in Kiev, Ukraine. *Int J Health Plann Mgmt*, 28, 169–187.

Sverdlick, A. (2014) Human trafficking: A comparative analysis of Why countries with similar characteristics have different situations. Phd thesis for

Graduate School-Newark , Rutgers, The State University of New Jersey. <http://dga.rutgers.edu/sites/default/files/uploads/2012/10/Human-Trafficking-A-Comparative-Analysis-of-Why-Countries-with-Similar-Characteristics-have-Different-Situations.pdf> (Letöltés dátuma: 2018 december 29).

Swamy, A., Knack, S., Lee, Y. and Azfar, O. (2001). Gender and corruption. *Journal of Development Economics*. 64(1), pp. 25-55.

Szinapszis-RESZASZ. (2017, március 1). *Végleg eltűnhet a hálapénz.* Retrieved from szinapszis.hu: <http://www.szinapszis.hu/hu/hirek/vegleg-eltnhet-a-halapenz>

Stepurko, T., Pavlova, M., Levenets, O., Gryga, I., & Groot, W. (2013). Inform al patient payments in matern ityhospitals in Kiev, Ukraine. *Int J Health Plann Mgmt*, 28, 169–187.

Stensota és Wängnerud, L (2018) *Gender and Corruption: Historical Roots and New Avenues for Research.* Palgrave Macmillan.

Stoyanova, N, Rusev, A., Yordanova, M. (2016) Work Package 9: *Organised crime and impact on vulnerable groups Analytical report of interview findings.* *Corruption and*

trafficking in women. Online: <http://anticorrrp.eu/publications/analytical-report-of-interview-findings-corruption-and-trafficking-in-women/> (Letöltés dátuma: 2019.február 5.)

Sundström, A. és Wängnerud, L. (2014) „Corruption as an obstacle to women’s political representation: Evidence from local councils in 18 European countries.” *Party Politics*, online <http://ppq.sagepub.com/content/early/2014/09/03/1354068814549339.abstract>

Sung, H.E. (2012). “Women in government, public corruption, and liberal democracy. A panel analysis.” *Crime, Law and Social Change* 58 (3): 195-219.

TÁRKI (2007). *Társadalmi Klíma Riórt.* Image Factory. Online: <http://old.tarki.hu/hu/news/2007/kitekint/20071220.html> (Letöltés dátuma: 2018. december 29.)

Transparency International. (2016b). *Globális korrupciós barométer 2016: Korrupcióval kapcsolatos Lakossági attitűdök Magyarországon.* Transparency International.

Transparency International (2014) Gender, equality and corruption. What are the linkages? Policy Brief. 01/2014 Online: https://www.transparency.org/whatwedo/publication/policy_position_01_2014_gender_equality_and_corruption_what_are_the_linkage (Letöltés dátuma: 2018.december 29)

Transparency International. (2016a). *Topic Guide: Gender and Corruption.* Transparency International. Online: https://www.transparency.org/files/content/corruptionqas/Topic_guide_gender_corruption_Final_2016.pdf (Letöltés dátuma: 2018 december 27).

UNDP United Nations Development Programme and the Huairou Commission. (2012). *Seeing beyond the state: Grassroots women’s perspectives on corruption and anti-corruption.* [Online] <http://www.undp.org/content/dam/undp/library/Democratic%20Governance/Anti-corruption/Grassroots%20women%20and%20anti-corruption.pdf> (Letöltés dátuma 2018.december 27.).

UNODC (2014) United Nations Office on Drugs and Crime. *Global Report on Trafficking in Persons.*

Unifem-UNDP (2010) Corruption, Accountability and Gender: Understanding the Connections. Primer sin Gender and Democratic Governance 5.

Varga-Sabján, D, Sebhelyi, V. (2018) „Gyermekprostitúció- Magyarországi helyzetkép emberijogi és pszichológiai nézőpontból”. *Fundamentum* 2018/1. Online: <http://fundamentum.hu/sites/default/files/fundamentum-18-1-04.pdf> (Olvasva 2019 január 10.)

Vestal, A. (2007) ”Domestic violence and Mediation: Concerns and Recommendations. Az amerikai mediátorok szervezeténe honlapja www.mediate.com/articles/vestaA3.cfm (Letöltés dátuma: 2019.március 1.)

vilaggazdasag.hu. (2017. november 20). *Nem állt meg az orvoselvándorlás.* (R. Koncsek, Producer) Letöltés dátuma: 2019. február 28, forrás: <https://www.vg.hu/vallalatok/nem-allt-meg-az-orvoselvandorlas-2-683959/>

Wängnerud, L (2012) „Why women are less corrupt than men.” In eds. Holmberg, S. és Rothstein, B. *Good government: the relevance of political science.* Edward Elgar.

Wängnerud, L (2009) „Women in Parliaments: descriptive and Substantive representation” *Annual Review of Political Science*, 12, pp51-69-

Wängnerud, L (2015) *The principles of gender-sensitive parliaments*- Routledge.

WHO (2018, February). WHO Reproductive Health Library. WHO recommendation on episiotomy policy. Forrás: The WHO Reproductive Health Library; Geneva: World Health Organization: <https://extranet.who.int/rhl/topics/preconception-pregnancy-childbirth-and-postpartum-care/care-during-childbirth/care-during-labour-2nd-stage/who-recommendation-episiotomy-policy-0>

Zhang, S. és Pineda, S. (2008) Corruption as a Causal Factor in Human Trafficking. In. Siegel, D. és Nelen, H.: *Organized Crime: Culture, Markets and Policies* (pp-41-55) Springer.

Interjúalanyok:

Lőrincz Katalin: Másállapotot a szülészetben. 2019. január 23.

Cseh Katalin: Momentum, szülész-nőgyógyász, egészségügyi közgazdász. 2019. január 24.

Egészségügyi szakjogász. 2019. január 24.

Betlen Anna, közgazdász, gender szakértő, önkéntes segítő. 2019. január 28.

Keveházi Katalin, Jól-Lét Alapítvány, 2019. január 31.

EMMA Egyesület munkatársa, 2019. január 31. (skype)

Szél Bernadett, független országgyűlési képviselő, 2019. január 31.

„Bagi nők”, 2019. február 1.

Dés Fanni, szociális munkás, kutató, 2019. február 4.

Wirth Judit, NANE Egyesület, 2019. február 11.

Interjúkérdések:

Nők elleni erőszak:

- Mivel foglalkozik pontosan? Meséljen arról, hogy miért választotta ezt a területet / hogyan kezdett el ezzel a témával foglalkozni!
- A korrupció tág értelmezésében találkozott-e már korrupció és a nők elleni erőszak összefüggéseivel? (hatóságok, intézmények, igazságszolgáltatás, bántalmazó, társadalom stb. részéről)
- Tud-e ilyen konkrét esetet?
- A prostitúciós, prostitúciós célú emberkereskedelem kapcsán találkozott-e korrupcióval?
- Tud-e ilyen konkrét esetet?
- Tapasztalt-e korrupciót a nők elleni erőszak elleni fellépésre szánt állami illetve EU-s pénzek felhasználásával kapcsolatban?
- Az Isztambuli Egyezmény alkalmazása javítana-e ezen a helyzeten?
- A nők elleni erőszakkal kapcsolatos korrupciót hogyan lehetne Ön szerint csökkenteni?
- Milyen további kutatásokra, adatgyűjtésre lenne Ön szerint szükség a nők elleni erőszak korrupciós eseteinek feltárásához

Szülészeti hálapénz:

- Mivel foglalkozik pontosan? Meséljen arról, hogy miért választotta ezt a területet/hogyan kezdett el ezzel a témával foglalkozni?
- Mennyire jelenik meg a terhes nők, kisbabások elbeszéléseiben a hálapénz? (egy-két példa)
- Mennyire meghatározó a hálapénz tekintetében, hogy a szülészet-nőgyógyászati kifejezetten egy olyan szolgáltatás, amit nők vesznek igénybe? (Rosszabb a helyzet szülészet-nőgyógyászati területén, mint más szakorvosi területeken?)
- Hogyan differenciálódik a szolgáltatás minősége? (város-falu, roma, fizetőképes)
- Számíthatunk-e változásra a 10 milliárdos családbarát-szülészet támogatási csomag hatására (a hálapénzeket tekintve)?
- Mi lehet a rendszerszintű válasz a hálapénzre? (Középtáv-hosszútáv)
- Történtek jó intézkedések? (pl. vizitdíj)
- Ismer nemzetközi, régiós jó gyakorlatokat?

Anyák kérdése:

- Mikor/hol szültél?
- Tudtad előre, hogy kinél fogsz szülni? Volt választott orvosod?
- Császáros szülés volt? Gátvédelem volt?
- Tudtad, hogy mire számíts? Beszélgettetek előtte?
- Összességében milyen élmény volt?